

RIKSDAGENS PROTOKOLL.

1915.

Första kammaren.

Nr 70.

Lördagen den 15 maj.

Kammaren sammanträdde kl. 11 f. m.

Justerades protokollen för den 8 i denna månad.

Herr statsrådet friherre *Beck-Friis* avlämnade Kungl. Maj:ts nådiga proposition nr 200. med förslag till lag om rätt för Konungen att stadga förbud i vissa fall mot slaktande av svin och saluhållande av slaktat svin.

Denna proposition föredrogs och hänvisades till lagutskottet.

Anmälades och bordlades

statsutskottets utlåtande nr 93, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående fortsatt utgivande av en ny upplaga av handboken Sveriges land och folk;

bankoutskottets utlåtanden:

nr 36, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående utvidgning av riksdagens bibliotek till centralt förvaltningsbibliotek;
nr 37, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till ändrad lydelse av § 3 i reglementariska föreskrifter för riksdagen; och

nr 38, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om ändrad lydelse av 2 § i lagen den 12 maj 1897 med vissa bestämmelser om riksbankens sedelutgivningsrätt, så ock angående forum för riksbanken, till lag om ändrad lydelse av 3 och 6 §§ i lagen för Sveriges riksbank den 12 maj 1897 samt till lag angående rätt för Konungen att i vissa fall medgiva riksbanken viss ökad sedelutgivningsrätt;

jordbruksutskottets utlåtande nr 60, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till förordning angående utsyning å viss skog inom Västerbottens och Norrbottens läns lappmarker med flera områden ävensom tre i ämnet väckta motioner; ävensom

första kammarens andra tillfälliga utskotts utlåtande nr 13, i anledning av andra kammarens beslut rörande väckt motion om an-

ordnande av andra kammarens justeringsrum till rum för förtroenderåden inom två av andra kammarens partier.

Om begränsning av industriellt nattarbete för män.

Föredrogs ånyo första kammarens andra tillfälliga utskotts den 8 och 10 innevarande maj bordlagda utlåtande nr 11, i anledning av andra kammarens beslut rörande väckt motion om skrivelse till Kungl. Maj:t angående initiativ från svensk sida till internationell överenskommelse om åtgärder till förekommande av nattarbete för män inom industriella och angränsande arbetsområden m. m.

I en inom andra kammaren väckt och till dess fjärde tillfälliga utskott hänvisad motion, nr 157, hade herr *Lindhagen* m. fl. hemställt, att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla,

1:o) att initiativ från svensk sida måtte tagas till internationell överenskommelse om åtgärder till förekommande även av mäns användande till nattarbete inom industriella och angränsande arbetsområden, där det ej måste äga rum av tekniska skäl eller i den allmänna välfärdens intresse,

2:o) att ärendet oavsett detta måtte i erforderliga delar ofördröjligen beredas för Sveriges vidkommande, samt de åtgärder vidtagas, som utan avvaktan på och oberoende av internationell konvention kunde vara av förhållandena påkallade.

Andra kammarens tillfälliga utskott hade i avgivet utlåtande hemställt, att andra kammaren måtte för sin del besluta, det riksdagen ville i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, att Kungl. Maj:t täcktes

1) låta verkställa en allsidig undersökning, i vilken omfattning och under vilka förhållanden nattarbete för män inom industrien och angränsande arbetsområden för närvarande i riket förekomme;

2) därest av nämnda utredning skulle framgå, att det beträffande vissa arbetsområden vore önskvärt samt eljest möjligt och lämpligt att, oberoende av internationell konvention, för vårt land införa lagbestämmelser avseende reglering av nattarbetet, därom för riksdagen framlägga förslag; samt

3) beträffande arbetsområden, inom vilka reglering av nattarbetet icke anses kunna äga rum annorledes än på grundval av en internationell överenskommelse, taga i övervägande, huruvida och i vilken omfattning från svensk sida vid lämplig tidpunkt borde tagas initiativ till en dylik överenskommelse i syfte att jämväl för sistberörda arbetsområden normerande bestämmelser rörande nattarbetet måtte kunna åvägbringas.

Detta andra kammarens beslut hade delgivits första kammaren, som hänvisat ärendet till förberedande behandling av sitt andra tillfälliga utskott, vilket i nu föredragna utlåtande på anförda skäl hemställt,

att första kammaren måtte på det sätt biträda andra kamma-

rens i ärendet fattade beslut, att första kammaren för sin del beslutade, att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t anhölle, att Kungl. Maj:t täcktes

Om begränsning av industriellt nattarbete för män.

(Forts.)

1) låta verkställa en allsidig undersökning, i vilken omfattning och under vilka förhållanden nattarbete för män inom industrien och angränsande arbetsområden för närvarande i riket förekomme;

2) därest av nämnda utredning skulle framgå, att det beträffande vissa arbetsområden vore önskvärt samt eljest möjligt och lämpligt att, oberoende av internationell konvention, för vårt land införa lagbestämmelser, avseende reglering av nattarbetet, därom för riksdagen framlägga förslag.

Greve Lagerbjelke: Utskottet erinrar i motiveringen för sin hemställan därom, att riksdagens bägge kamrar för icke länge sedan beslutit en skrivelse till Kungl. Maj:t med hemställan om utredning, »huruvida och i vad mån en reglering av nattarbetet inom bagerier, konditorier och s. k. hembagerier kan anses påkallad, samt med anhållan att, om en sådan reglering visade sig erforderlig, förslag därom må framläggas för riksdagen». Jag vill då å min sida erinra därom att, i det lagutskottsutlåtande, som behandlade denna fråga, framhölls å ena sidan, att alldeles särskilda sociala och hygieniska förhållanden krävde, såväl för arbetarnas som för konsumenternas skull, en utredning, och å andra sidan framhölls, att endast obetydlig konkurrens på detta område rådde med utlandet. Jag vill då i detta sammanhang även erinra om att det just är konkurrensen med utlandet, som alltid ansetts försvåra, om icke omöjliggöra, reglering av och ännu mera förbud mot mäns nattarbete. Internationell konkurrens råder ju numera på snart sagt alla områden, och särskilt för vår industri är det för konkurrensens skull nödvändigt, om den skall kunna bestå i den hårda strid, som råder, att icke ställas i sämre ställning än utlandets industri.

Utskottet hemställer nu om en skrivelse med anhållan, »att Kungl. Maj:t täcktes

1) låta verkställa en allsidig undersökning, i vilken omfattning och under vilka förhållanden nattarbete för män inom industrien och angränsande arbetsområden för närvarande i riket förekommer;

2) därest av nämnda utredning skulle framgå, att det beträffande vissa arbetsområden vore önskvärt samt eljest möjligt och lämpligt att, oberoende av internationell konvention, för vårt land införa lagbestämmelser, avseende reglering av nattarbetet, därom för riksdagen framlägga förslag.»

Denna utskottets hemställan har, såvitt jag förstår, ett dubbelt syfte. Utskottet vill först, efter verkställd utredning, få till stånd särskilda lagbestämmelser här i landet, som avse att reglera nattarbetet, där så för den utländska konkurrensens skull låter sig göra, och förmenar nu utskottet att, då riksdagen

Om begränsning av industriellt nattarbete för män.

(Forts.)

gen förut i år beslutit utredning angående nattarbete för vissa yrken, konsekvensen då kräver, att även sådan utredning och reglering sker rörande andra yrken. Ja, jag vill medgiva, att det ligger ganska mycken sanning och berättigande häri, men enligt min uppfattning dock endast för det fallet, att det kan på något sätt visas, att likartade förhållanden verkligen råda inom vissa andra yrken. Detta har enligt min uppfattning icke skett. Nu säger visserligen utskottet på sid. 13, att ett flertal industrigrenar erbjuder stora likheter i förevarande avseende med den näringsgren varom utredning begärts, eller bagerinäringen; men vilka industrigrenar, som utskottet härmed avser, kan jag åtminstone icke förstå. Någon ledning i detta avseende av utskottets motivering har man icke. Jag vill påstå, att någon sådan likhet finnes icke inom andra industrigrenar. Det enda yrke, som möjligen skulle kunna i sådant avseende åberopas, skulle vara typografyrket. Den skillnad råder dock, att särskilda hygieniska skäl icke kunna anföras beträffande detta senare yrke; och ännu mindre kan det åberopas, att konsumenterna hava intresse av att reglering kommer till stånd. Förhållandet är i detta fall motsatt. Beträffande konkurrensen med utlandet äro förhållandena däremot likartade. Men om en reglering eller till och med förbud kommer till stånd, blir den givna följden, att en hel del svenska tidningar komma att tryckas i Danmark, i Köpenhamn, i Helsingör, och massvis överföras till Skåne. Jag kan då för min del icke finna, att ur den av utskottet nu beaktade synpunkten det finnes tillräckliga skäl att sätta i gång en omfattande och dyrbar utredning.

Jag vill även framhålla, att en reglering, i den mån den på dessa områden är möjlig, nog kommer till stånd genom arbetarorganisationernas strävan vid ingående av kollektiva avtal, ty där har denna fråga under lång tid varit uppe och även föränlett åtgärder.

Vidare framgår, icke av utskottets kläm men väl av dess motivering, att utskottet har en annan grund för sin begäran om utredning; och att utskottet icke uttalat detta i sin hemställan lärer väl bero mest på taktiska skäl. Utskottet säger på sid. 14:

»För den händelse inom närmaste framtiden internationella underhandlingar komma till stånd i fråga om reglering av nattarbetet inom särskilda länders industrier, är det tydligen av största vikt att de svenska underhandlarna kunna stödja sig på en genomförd allsidig utredning om nattarbetsförhållandena samt på de åtgärder, som kunna synas lämpliga för dessas reglerande inom vårt land.» Men det synes väl vara mycket, om jag så får säga, naivt att, såsom utskottet, förutsätta såsom möjligt, att inom den närmaste framtiden i detta avseende skulle kunna komma till stånd internationella underhandlingar. När man vet, huru stormakterna stå emot varandra, är det föga troligt, ja orimligt, att de skulle inom den närmaste framtiden

råkas på internationella konferenser för att dryta frågan om reglering av mäns nattarbete. Och det har även i den utländska pressen uttryckligen uttalats, att åtminstone en viss stormakt uppfört sig så, att dess representanter icke vidare kunna godtagas på internationella kongresser.

När utskottet vidare förutsätter, att det skulle kunna träffas avtal på förevarande område mellan de skandinaviska länderna, och att detta skulle kunna förbereda internationella beslut, är det nog att överskatta de skandinaviska ländernas ställning. Men när till sist utskottet säger, att de större industriländerna helt naturligt vilja intaga den ledande ställningen på detta område, vill jag giva utskottet alldeles rätt, men samtidigt framhålla, att då stormakterna utan tvivel vilja intaga denna ledande ställning även beträffande initiativtagande, synes utskottet med uttalandet av detta slå ihjäl sin egen motivering.

Jag vill till sist säga, att jag för min del ingalunda finner förhållandena på detta område goda, eller att det är bra som det är. Detta har även erkänts av denna kammare genom dess nyligen fattade beslut angående utredning om bageriarbetarnas nattarbetsförhållande, men jag kan dock, på de skäl jag nu anfört, icke finna, att för närvarande något står att vinna genom en utredning; och vill jag även erinra om att inom socialstyrelsens arbetsområde ligger att utföra denna utredning, och kommer den nog i sinom tid.

Jag får sålunda, herr talman, yrka avslag såväl på utskottets hemställan som på den i ämnet väckta motionen.

Herr Steffen: Herr talman! Den föregående ärade talaren slutade sitt anförande med att yrka avslag på utskottets hemställan. Men låt oss nu ett ögonblick överlägga, vad ett avslag på utskottets hemställan egentligen skulle innebära.

Innebär det, att den av utskottet föreslagna utredningen icke kommer till stånd inom en avsevärd framtid? Nej, så är ingalunda fallet. Och den föregående ärade talaren slutade ju sitt anförande med att peka på den omständigheten, att det ingår i socialstyrelsens allmänna instruktion att hålla sina ögon riktade på ärenden av ifrågavarande beskaffenhet, samt att socialstyrelsen i följd härav nog kommer att i sinom tid verkställa ifrågavarande utredning. Detta är fullkomligt riktigt anmärkt av greve Lagerbjelke. Det har även kommit till utskottets kännedom, att socialstyrelsens uppfattning härom är den, att sedan vissa mycket omfattande och betydelsefulla nu pågående utredningar inom styrelsen förts till slut, vilket inom de närmaste ett eller två åren torde bliva fallet, blir frågan om en allmän utredning av männens nattarbete inom industrien det närmaste stora spörsmål, som styrelsen kommer att taga upp till behandling.

Det är sålunda tydligt, att för dem, som omfatta utskottets ståndpunkt i denna fråga och anse, att en utredning sådan som

Om begränsning av industriellt nattarbete för män.
(Forts.)

Om begränsning av industriellt nattarbete för män.

(Forts.)

den ifrågasatta är berättigad och i hög grad viktig, det icke kunde vålla några särskilt svåra bekymmer, om kammaren i dag eventuellt avslöge utskottets hemställan. Det föreligger sålunda det ganska egendomliga och exceptionella fallet, att anhängarne av en utredning icke behöva känna sig nedslagna, om kammaren kommer till ett negativt resultat.

Men, frågar jag, kan det verkligen vara i kammarens eget intresse, eller är det i riksdagens intresse, att avslå den av utskottet här gjorda hemställan? Vad skulle ur denna synpunkt, ur riksdagens egen synpunkt, ett avslag innebära? Ingenting annat än detta, mina herrar, att utredningen komme till stånd utan något direktiv från riksdagens sida. Skulle riksdagen verkligen anse det vara politisk visdom i detta fall att underlåta att giva en antydning om sin synpunkt och sina önsknings beträffande en viktig socialpolitisk utredning, som ovillkorligen kommer till stånd oberoende av riksdagens ingripande, och detta ehuru riksdagen här har ett tillfälle att säga sin mening, huru utredningen rätteligen bör läggas? Jag måste erkänna, att jag för min del ej kan förstå, att detta vore någon politisk visdom alls.

Jag vill här erinra därom, att för närvarande föreliggande icke mindre än tre olika direktiv för ifrågavarande utredning, vilka framkommit inom riksdagen — nämligen för det första motionärens direktiv, för det andra det direktiv, som lagutskottet gav, då det behandlade denna fråga vid förra årets senare riksdag, och för det tredje det direktiv, första kammarens tillfälliga utskott n:r 2 detta år givit i föreliggande utlåtande. Jag ber att här få jämföra dessa tre direktiv och framhålla, hur avsevärt alla tre skilja sig från varandra. Det gäller således frågan: vad vill riksdagen egentligen beträffande en utredning, som kommer till stånd oberoende av riksdagens ja eller nej i frågan?

Se vi på motionärernas, herr Lindhagen m. fl. direktiv, finna vi, att de hemställa: 1:o, »att initiativ från svensk sida måtte tagas till internationell överenskommelse om åtgärder till förekommande även av mäns användande till nattarbete inom industriella och angränsande arbetsområden, där det ej måste äga rum av tekniska skäl eller i den allmänna välfärdens intresse», och 2:o, »att ärendet, oavsett detta, måtte i erforderliga delar ofördröjligen beredas för Sveriges vidkommande, samt de åtgärder vidtagas, som utan avvaktan på och oberoende av internationell konvention kunna vara av förhållandena påkallade». Iakttaga icke herrarna några ganska märkvärdiga drag i detta direktiv? Jag för min del gör den iakttagelsen, att det hemställes om initiativ från svensk sida till internationell överenskommelse om åtgärder till förekommande även av mäns användande till nattarbete. Detta är många och mycket märkvärdiga saker på en gång. För det första skall Sverige taga initiativet; för det andra är det fråga om en inter-

nationell överenskommelse; för det tredje är det fråga om, att denna skall gälla »förekommande» av mäns nattarbete; det synes icke vara nog med en reglering, utan avses att »förekomma», så att allt nattarbete skall upphöra; och för det fjärde säger motionären: »även av mäns användande till nattarbete».

Vad männe detta sista »även» betyda? Det hännyftar på det förhållandet, att man genom internationell överenskommelse avskaffat kvinnors användande i industriellt nattarbete — med några få undantag. Således antyder motionären här, att initiativet från svensk sida skulle åsyfta icke blott att »förekomma» mäns nattarbete, utan även att betona att denna åtgärd skulle betraktas såsom en konsekvens av vad som gjorts på det kvinnliga nattarbetsområdet.

Nu får jag för min del förklara, att jag icke är någon beundrare av någon enda av dessa andrakammarmotionärernas uppfattningar. Jag instämmer med greve Lagerbjelke i den punkten, att det är illusoriskt detta tal om »initiativ» från svensk sida. Ty, såsom utskottet säger, det blir nog de stora industriländerna, som komma att förbehålla sig initiativet. För det andra anser jag, att det icke på länge kan bli tal om något annat än en allmän reglering och endast i vissa särskilda fall om ett förbud mot mäns nattarbete genom internationella avtal. För det tredje anser jag det principiellt vara falskt att vilja framställa åtgärderna beträffande reglering av mäns nattarbete i industrien såsom en konsekvens av den föregående regleringen av kvinnors nattarbete. Jag anser dessa frågor vara fullkomligt skilda och oavhängiga av varandra. De få icke samröras såsom motionärerna här gjort.

Aterstår då endast punkt två, som jag för min del kan instämma i, och denna har första kammarens utskott i föreliggande betänkande tillgodogjort sig.

Emellertid föreligger ytterligare ett direktiv från riksdagens sida — nämligen andra kammarens tillfälliga utskotts hemställan vid detta års riksdag, vilken hemställan, såsom herrarna veta, är identisk med lagutskottets hemställan vid förra årets senare riksdag. Denna hemställan innehåller, såsom herrarna se, tre mom.: 1:o »att låta verkställa en allsidig undersökning, i vilken omfattning och under vilka förhållanden nattarbete för män inom industrien och angränsande arbetsområden för närvarande i riket förekommer». Detta första mom. i utskottets hemställan är identiskt med första mom. i första kammarens utskotts hemställan. Detsamma gäller även om de bägge utskottens hemställan i andra mom. Slutligen komma vi till tredje mom. i andra kammarens utskotts kläm. Detta har första kammarens utskott uteslutit. Det är således detta tredje mom., som skiljer de båda utskottens hemställan från varandra, och vi hava således i allt tre olika direktiv.

Vad innebär då det tredje mom.? Det lyder: »beträffande arbetsområden, inom vilka reglering av nattarbetet icke anses

Om begränsning av industriellt nattarbete för män.

(Forts.)

Omfattning av industriellt nattarbete för män.

(Forts.)

kunna äga rum annorledes än på grundval av en internationell överenskommelse, taga i övervägande, huruvida och i vilken omfattning från svensk sida vid lämplig tidpunkt bör tagas initiativ till en dylik överenskommelse i syfte att jämväl för sistberörda arbetsområden normerande bestämmelser rörande nattarbetet må kunna åvägabringas». Således har här, visserligen i ytterst försiktig och moderat formulering, andra kammarens utskott upptagit den tanke såsom n:r 3 i ordningen, som av motionären framskjutits såsom n:r 1 — tanken på initiativ från svensk sida till internationell överenskommelse beträffande mäns nattarbets reglering.

Första kammarens utskott har, som sagt, helt och hållet uteslutit detta mom. och detta i följd av sin uppfattning, att vi över huvud taget så litet känna till arbetstidsförhållandena för närvarande inom vår industri i allmänhet och särskilt nattarbetstidsförhållandena samt så litet känna till, med vilka särregna ekonomiska förhållanden, produktionsförhållanden, export- och konkurrensförhållandena på den internationella marknaden, med vilka dessa nattarbetsförhållanden hos oss sammanhånga, att vi överhuvud taget icke äro i stånd att yttra oss något närmare beträffande, huru Sverige bör ställa sig till frågan om en internationell reglering av mäns nattarbete. Det har synts utskottet och synes mig vara en utomordentligt rimlig och riktig ståndpunkt detta att, innan vi tagit reda på, huru vi hava det här i landet, och vilka avvikelser i detta avseende förekomma inom olika industrier, kunna vi överhuvud taget icke yttra oss om, huruvida det bör vara gagneligt eller icke gagneligt att vara med om någon internationell reglering av mäns nattarbete.

Nu ber jag få erinra därom, att det städse bland motståndarne till föreliggande utredningsfråga har talats vitt och brett om, att »industrien» icke kan vara betjänt med en inskränkning, en begränsning eller en reglering och ännu mindre ett avskaffande av mäns nattarbete, och detta framförallt på grund av de »internationella konkurrensförhållandena», d. v. s. vår industris konkurrens med den utländska. Det torde vara lätt att observera, huru ytligt och vittnande om bristande sakkännedom det i själva verket är att här tala om »industrien» i bestämd form. Vi hava här i landet många industrier, och dessa arbeta, vad beträffar nattarbete och med detta sammanhängande produktionskostnader och konkurrensförhållanden och överhuvud taget i fråga om konkurrensen med utlandet, under vitt olika förhållanden. Är det icke då orimligt att, när man behandlar denna fråga, tala om »industrien» om »dess» intressen och »dess» konkurrensförhållanden, när vi hava att göra med väl minst ett hundratal mycket olika industrier med i dessa avseenden mycket olika förhållanden. Om något vittnar om behovet av utredning och en med utredningen sammanhängande upplysning — icke minst upplysning även bland medlemmarna i riksdagens bägge kamrar och icke minst i första kammaren — så är det just detta talesätt om

»industrien» och dess konkurrens med utlandet. För den, som något forskat på detta område, är det klart, att utredningen skall komma att avslöja utomordentligt olika förhållanden inom olika industrier.

Utredningen kommer nog att påvisa tillvaron av industrier med förhållanden, som ligga så, att de i mycket stor utsträckning kunna ordnas oberoende av internationella överenskommelser. Vad vore det då för betänkligt däri, att vi företoge ett sådant ordnande inom vårt land av dessa betydelsefulla förhållanden, då utredningen visat, att åtgärderna icke på minsta sätt skulle beröra våra internationella ekonomiska förhållanden.

Så mycket beträffande min uppfattning angående riksdagens och nu särskilt första kammarens intresse i att här taga initiativ, det vill säga att samtycka till den föreslagna utredningen. Första kammarens utskott har, som sagt, helt och hållet släppt frågan om en internationell reglering såsom omöjlig att diskutera, innan man gjort en nationell undersökning. Det är således nu endast fråga om den i första punkten berörda utredningen och vidare om den i andra punkten gjorda hemställan, att i sammanhang med utredningen måtte framläggas förslag beträffande olika slags åtgärder, som inom de olika industrierna kunna ifrågakomma för att reglera och förbättra förhållandena.

Det har i utskottet från socialstyrelsens sida påpekats såsom synnerligen önskvärt, icke minst ur de olika industriernas egna synpunkter, att utredningen komme att omfatta såväl eventuella reformer och förbättringar som undersökningar blott rörande de faktiska förhållandena. Därigenom komme undersökningen att bliva grundligare och mera inträngande i de ekonomiska och sociala förhållandena, än om den blott omfattade en naken utredning rörande, huru många timmars nattarbete förekommer och ingenting annat. Ur industriernas synpunkter är det viktigt, att det undersökes beträffande olika reformmöjligheter och förbättringsmöjligheter, därför att det såsom sakkunnige inom socialstyrelsen påpeka, med all sannolikhet föreligga så extremt olika förhållanden inom olika industrier, att vitt skilda åtgärder vid en grundligare granskning visa sig erforderliga. Sålunda komme det nog icke alltid att bliva fråga om en laglig reglering eller än mindre ett avskaffande av mäns nattarbete; utan utredningen komme sannolikt att påvisa en hel del andra mycket nära till hands liggande utvägar för ordnande av förhållandena.

Emellertid vill jag nu framställa en fråga till kammaren och särskilt till de ledamöter av kammaren, som principiellt äro motståndare till en laglig reglering av männens nattarbete. Skulle det vara så oangenämt att få en utredning, som även omfattar reformförslag samt tydligt påvisar, att den legala reformvägen icke är den enda möjliga och rätta, utan att i många fall den rätta vägen är en annan?

Det förekom ett uttryck i greve Lagerbjelkes anförande, som jag ett ögonblick måste fästa mig vid, nämligen det, i

Om begränsning av industriellt nattarbete för män.

(Forts.)

Om begränsning av industriellt nattarbete för män.
(Forts.)

vilket han — jag har nu icke till hands själva ordalydelsen — tillkännagav sin uppfattning, att utskottet icke påvisat, att det finnes industrier, inom vilka förhållandena äro så likartade med förhållanden inom t. ex. bagerinäringen, att man utav riksdagens beslut att verkställa utredningen om reglering av arbetstiden inom denna näring får draga den slutsatsen, att riksdagen, för att vara konsekvent, måste vara med om en utredning inom dessa andra industrier.

Det är alldeles klart, att en fullständig överensstämmelse med bagerinäringen och dess särskilda arbetsförhållanden samt dess förhållande till konsumenternas berättigade krav på hygien o. s. v. icke gärna kan förekomma inom någon annan industri. Men utskottet har tänkt sig, att det finnes åtskilliga yrken, inom vilka regelmässigt nattarbete förekommer för att tillgodose konsumenternas mer eller mindre berättigade krav på tjänster eller varor och dessas leverans på rätt tid, precis på samma sätt som fallet är inom bagerinäringen; och utskottet har även tänkt sig, att inom åtskilliga av dessa yrken torde, lika litet som det vid bagerierna är fallet, konkurrens med utlandet föreligga. Jag vill särskilt erinra om, att greve Lagerbjelke talade om typografyrket. Måhända föreligger här å det allmännas sida fordringar på tidningarnas levererande tidigt på morgonen, som inom rimliga gränser kunde tillfredsställas utan nattarbete i fullt så stor omfattning, som för närvarande äger rum. Det är icke omöjligt att en utredning kan visa något dylikt. För övrigt kan jag erinra om en hel del arbete i den rena hygienens intresse, t. ex. inom städernas renhållningsverksamhet. Vare sig detta arbete utföres av kommunens egna arbetare eller av ett renhållningsbolag, så bedrivs det ju oftast på natten. Där ha vi sålunda ett nattarbete, som står i ett direkt förhållande till konsumenternas ur hygienens synpunkter motiverade krav att icke besvärås av detsamma på dagen. Nog finns det åtskilliga områden, inom vilka nattarbetet i viss mån motsvarar de nu berörda yrkenas förhållanden.

För övrigt vill jag erinra därom, att i vårt land beträffande vissa industrier företagits en utredning om arbetstiden, som berör förhållandena omkring år 1905, men att från denna undersökning voro helt och hållet uteslutna så viktiga arbetsområden som järnvägsdriften, hela transportväsendet, post, telegraf och telefon, statens och kommunernas arbetare, sjömansyrket och sömmerskeyrket, såvida icke detta arbete utföres inom fabriker. Denna undersökning är således icke blott föråldrad, utan även ganska ofullständig och det icke minst på områden, där man har anledning misstänka, att en hel del nattarbete förekommer.

Herr talman! Då sålunda riksdagen genom skrivelse om bageriarbetet redan givit sitt godkännande åt principen, att även fullvuxna mäns nattarbete bör legalt regleras, när en utredning visar, att det tagit en omfattning, som icke överensstämmer vare sig med arbetarnes eller hela samhällets berättigade

krav — så föreligger icke längre något principiellt skäl mot den av första kammarens utskott nu föreslagna utredningen, och då jag tror mig hava visat, att även de skäl som nu anförts mot densamma, näppeligen äga bärkraft, ber jag att få yrka bifall till utskottets förslag.

Om begränsning av industriellt nattarbete för män.

(Forts.)

Herr Larsson, Knut: Jag tror, att socialstyrelsen och arbetsgivarföreningen kunna helt visst uttala sig om nattarbetet i en industri, där det förekommer. Jag tror att, om riksdagen här skulle besluta att begära en undersökning i detta avseende, den skulle komma att gå i en viss riktning. Motionen borgar för den meningen, att den torde komma att gå i en viss riktning. För den händelse en sådan utredning, oberoende av internationella överenskommelser, skulle leda till försök att i Sverige inskränka eller eventuellt förbjuda nattarbete, tror jag, att det skulle för vår industri hava ganska olyckliga följder. Att försöka, om utlandet bibehåller sitt nattarbete, hos oss göra inskränkningar däri, tror jag icke vore lyckligt. Man behöver bara tänka på vilka kapital, som äro nedlagda uti industrien och vilka följder det skulle hava att inskränka tillverkningen till hälften. Och dessutom tror jag, att det skulle vara ganska ödesdigert för arbetarna själva. Det är nog, såsom professor Steffen sade, att man får göra en viss skillnad mellan industrier, som helt och hållet äro beroende av konsumtionen inom landet, och andra industrier, som äro beroende av export till utlandet.

Vad lagutskottet yttrade vid sitt tillstyrkande i fråga om utredning rörande bagerierna är icke bärkraftigt. Där är konsumtionen inhemsk, men förhållandet är helt annorlunda, då det gäller att konkurrera med utlandet, som måhända har bättre tillgång på råvara, billigare arbetskraft och intensivare arbete, ty vi hava visst icke ännu kommit upp i produktionsavseende, såsom utlandet gjort. Därför tror jag, att det vore olyckligt, om det skulle särskilt understrykas av riksdagen, att utredningen skulle gå i en viss riktning.

Men det är en annan sak, som man har talat om, och det är, att vi skola försöka att industriellt och kommersiellt bereda oss på att efter det stora världskrigets slut upptaga kampen med utlandet. Under sådana förhållanden tycker jag det är olämpligt att nu tala om att man skall vidtaga åtgärder för inskränkande av arbetstiden i Sverige. Därför ber jag att få yrka avslag på utskottets hemställan.

Herr Lindley: Jag vill gent emot vad herr Knut Larsson anförde be att få säga, att vad han där förde fram var väl endast en skräckmålning av vad som kunde bliva en följd av den utredning, som socialstyrelsen i så fall finge verkställa. Skulle socialstyrelsens blivande utredning emellertid visa på så pass olämpliga förhållanden inom industrierna, att riksdagen skulle anse sig nödsakad att vidtaga inskränkningar på vissa

Om begränsning av industriellt nattarbete för män.

(Forts.)

områden, bleve det väl en fråga, som sedermera finge prövas. Men i närvarande stund är det ju endast fråga om huruvida en utredning är nödvändig eller icke. För att giva en belysning av nödvändigheten av en sådan utredning skall jag be att få peka på något, som kanske kan synas litet kuriöst, nämligen att jag såsom förtroendeman för transportarbetarförbundet icke säkert har fullt reda på huru förhållandena gestalta sig inom mitt eget förbund. Jag blir gång efter gång överraskad genom att vid förhandlingar komma fram förhållanden, varom jag icke förut haft den ringaste aning. Så t. ex. fick jag, vid förhandlingar i Gävle förlidet år den upplysningen, att man där arbetade 24 timmar i sträck; och då jag påpekade, att det icke fanns något i avtalet, som berättigade till detta, fick jag den häpnadsväckande upplysningen, att man träffat lokal överenskommelse med arbetsgivarna om att göra på det sättet. Vad var skälet därtill? Jo, ingenting annat än den enskilda egoismen från arbetarnas sida. Nattarbete betalas bättre än dagarbete. För att icke behöva arbeta endast på dagen och låta andra arbetare byta av och därmed komma i åtnjutande av den högre nattbetalningen hade det träffats uppgörelse om att de skulle få arbeta 24 timmar i sträck. Tydligt kan detta förhållande icke vara gagneligt utan till och med skadligt, ty för att kunna arbeta 24 timmar i sträck, måste arbetarna tillgripa andra stimulerande medel för att kunna hålla krafter och humör uppe under sådana påfrestningar som då komma i fråga. Detta visar, att förhållandena gestalta sig mycket olika på olika håll.

Nu kan man säga, att arbetsgivarna kunna ej vara betjänta med detta. Jo, saken är den, att ackordsystem tillämpas. Arbetarna få betalt för det kvantum arbete, som utföres. Arbetsgivarna ha därför ingen anledning att absolut säga nej till dylika missförhållanden, då arbetarne endast få betalt för det kvantum arbete som utförts, plus natttillägget. Då frågar jag: skulle det icke vara lämpligt från samhällets sida, att begränsningsbestämmelser komme till stånd på detta område? Jag är övertygad om att icke ens första kammaren skall säga, att detta vore oriktigt. Men för att några åtgärder skola kunna vidtagas, är det nödvändigt att hava reda på var missförhållanden finnas och huru de gestalta sig. Vi måste tänka på alla olika yrken i vårt land, alla dessa industrier, som säkerligen var på sitt område hava variationer av olika förhållanden som behöva klarläggas, för att man skall kunna få något begrepp om huru det gestaltar sig på de olika industriella områdena. Jag tror, att endast detta skäl är tillräckligt för att man åtminstone må kunna besluta att verkställa en utredning.

Man säger, att tidpunkten icke är lämplig. Ja, men det här yrkandet har framförts många år förut, då det icke var några krigstider och icke några kristider lågo för dörren, och då åberopade man det argumentet, att det var värdelöst att få en sådan utredning. Det synes mig därför som om detta argument

vore ett ytterligare svepskäl att förhindra utredningen. Jag anser, att skälen äro många, som tala för en sådan utredning, och ber därför att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Om begränsning av industriellt nattarbete för män.

(Forts.)

Herr Danström: Det hade nog varit önskligt, att detta ärende i år liksom i fjol gått till förberedande behandling av lagutskottet och där behandlats i samband med frågan om utredning rörande nattarbete inom bagerier, konditorier och s. k. hembagerier. Detta senare förslag, av lagutskottet enhälligt tillstyrkt, har redan bifallits av riksdagen, i denna kammare utan ett ord till gensägelse. Men då herr Lindhagens motion i år gått till tillfälligt utskott, har detta i sitt utlåtande sökt från sin synpunkt utreda frågan.

Det har här framhållits, senast av herr Knut Larsson, att motionens ursprungsbeteckning verkar avskräckande, och det kan ju hava något skäl för sig; men jag vill påpeka, såsom redan utförligt framhållits av herr Steffen, att det finnes litet eller intet kvar av herr Lindhagens motion i det yrkande, som här framställts av första kammarens andra tillfälliga utskott. Redan andra kammarens utskott hade omlagt frågan så, att huvudpunkten i herr Lindhagens motion skjutits i skymundan, nämligen frågan om framställning från svenska riksdagen till Kungl. Maj:t om inledande av internationella underhandlingar rörande reglering av det industriella nattarbetet. Såsom förslaget nu framkommit till denna kammare, är detta synnerligen moderat, helst som sista delen i andrakammarutlåtandet, vilken talar om internationella förhandlingar i frågan, alldeles bortfallit.

Jag vill vid detta tillfälle icke mycket förlänga diskussionen och därigenom möjligen bidra till att vålla nattarbete i denna kammare. Men då ingen reservation finnes mot utskottets betänkande anser jag nödigt, att vi, som icke stå på samma sida som motionären, framhålla de skäl, som föranlett oss att gå med på en utredning av frågan.

Riksdagen har, som sagt, redan beslutit utredning om nattarbete i bagerier, konditorier och s. k. hembagerier. Av praktiska skäl torde det då vara lämpligt att utreda frågan om nattarbete inom industrierna utefter hela linjen. Därmed vunnas enhetlighet och likformighet i denna utredning och överskådlighet över hela det industriella området. Skall däremot utredningen ske i vissa grupper och periodvis, komme enhetlighet och överskådlighet att saknas, och utredningen i dess helhet bleve av mindre värde.

Vidare är det tydligt, att för en internationell underhandling om nattarbetets reglering i industriländerna, vilken underhandling i en framtid kan komma i fråga, det är nödvändigt, att en utredning rörande svenska förhållanden i detta avseende föreligger att användas av de svenska underhandlarna. En sådan utredning skulle utan tvivel ådagalägga, att gängse föreställningar om nattarbetets i Sverige omfattning och hälsovådlig-

Om begränsning av industriellt nattarbete för män.

(Forts.)

het numera äro mycket överdrivna, att i många fall arbetarna själva icke äro villiga att avstå från den höjning i avlöning, som nattarbetet betingar, att nattarbete i ett flertal industrier förekommer endast undantagsvis, nämligen under högkonjunktur med koncentrat arbete, samt att i andra industrier arbete i skift väsentligt minskat de sanitära olägenheterna av nattarbetet. Att nattarbetet på senare tider inskränkts, beror därpå, att detta arbete är vida dyrare än dagarbetet och ofta ekonomiskt ofördelaktigt. Jag undrar, om det icke även för arbetsgivarna skulle vara fördelaktigt att få en sådan belysande utredning.

Då det invändes, att socialstyrelsen, riksdagens bön förutan, igångsätter en sådan utredning — herr Knut Larsson pekade särskilt härpå — kan man fråga: Vad skall det tjäna till att första kammaren ställer sig avvisande gent emot detta sociala spörsmål som tränger sig fram till lösning förr eller senare?

När utan invändning första kammaren helt nyligen låtit saken ha sin gång i fråga om *en* grupp av industri, måste och konsekvenserna tagas. Det är otvivelaktigt, att den ifrågasatta utredningen har lika stor betydelse från arbetsgivarnas som från arbetarnas synpunkt. Mycket som nu är obekant och som föranleder strider, ovilja och agitation kan därigenom klarläggas. Mig förefaller det meningslöst och ändamålslost att ställa sig avvisande mot vad som ändå i en snar framtid kommer att ske. Blir det regleringsförslag, som framlägges i anledning av utredningen, otillfredsställande för den svenska industrien och företagsamheten, då hava vi full frihet att ändra eller förkasta. Men att avslå det skrivelseförslag, som andra kammaren utan någon meningsskiljaktighet antagit, skulle blott vara en tom demonstration, som icke kan ha annan verkan, än att den uttolkas som ligkiltighet för de samhällsvådliga följder, som ett illa ordnat nattarbete utan tvivel kan vålla inom vissa grupper av industriarbetare.

På dessa av mig angivna skäl anhåller jag, herr talman, att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr Steffen: Herr talman! Jag skall be att med anledning av ett yttrande av herr Knut Larsson få påpeka, att det näppeligen existerar något motsatsförhållande mellan det föreliggande skrivelseförslaget och den utan tvivel riktiga principen, att arbetar- och arbetsgivarorganisationerna på frivillighetens väg, så långt som möjligt är, böra ordna sina mellanhavanden och nu särskilt arbetsförhållandena, vartill höra nattarbetsförhållandena. Jag tror, att särskilt det anförande vi hört från herr Lindley pekar i den riktningen, att utredningen skulle vara dessa arbetar- och arbetsgivarorganisationer av nytta genom att giva dem en värdefull inblick i de mera allmänna förhållandena inom deras egna och andra industrier. På det sättet skulle deras arbete på frivilliga överenskommelser underlättas.

För övrigt vill jag erinra därom, att det ofta visat sig kunna

gå i baklås, när arbetarnes och arbetsgivarnes organisationer söka komma till ett resultat. Det blir stundom en långvarig kamp, ofta till stor skada för hela samhället. Då är det i samhällets eget intresse, att man genom en utredning söker bana väg för ordnandet av mindre goda förhållanden inom industrien.

Om begränsning av industriellt nattarbete för män.

(Forts.)

Herr Hellberg: Det är en röst, som jag icke hört här i debatten men som jag med stor säkerhet väntat att få höra. Det är en röst, som vi hört vid åtskilliga andra tillfällen och som nu, synes det mig, hade mer anledning än någonsin annars att låta höra sig. Det är den, som talar om vikten av att bevara söndagsvilan åt vårt folk.

Herrarna veta, hur ofta det talats om vikten av detta, t. ex. när vi överlagt om valdagsfrågan. Det har då framhållits, hur svårt det skulle komma att inkräkta på folkets söndagsvila, om det eventuellt ett par, tre söndagar på året skulle hållas val eller stämmor. Men nu när det gäller ett förhållande, som uppenbarligen på det allra betänkligaste sätt inkräktar på stora folk-lagers söndagsvila, hör man ingenting om angelägenheten av att bevara denna. Detta har synts mig så märkvärdigt, att jag icke kunnat underlåta att anmärka det.

Till dem som varit angelägna att bevara söndagsvilan, miss-tänker jag, att även min granne till höger har hört. Men denna gång tyckes han intaga mindre en religiös ståndpunkt till frågan än en filosofisk. Han synes mig företräda den stoisk-filosofiska meningsriktning, som med kristligt tålamod fördrager de olägenheter och lidanden, som träffa andra.

Här framhålles nästan på varannan rad i utskottsbetänkandet, att nattarbete ovillkorligen måste inverka menligt på arbetarnas hälsa; och på intet håll har den saken bestritts. Men den frågan synes vara av underordnad betydelse i jämförelse med industriens intresse, som talaren framhöll. D. v. s. arbetarna äro till för industrien, icke industrien för arbetarna. Nu tror jag, att hans farhågor för industrien äro skäligen överflödiga, ty det är ju här icke tal om inskränkningar i nattarbetet annat än på grund av internationella överenskommelser, utom naturligtvis i sådana industrier, där en inskränkning kan vidtagas utan att medföra några som helst internationella konsekvenser.

Jag har emellertid egentligen bara velat erinra om det märkliga i att vid detta tillfälle icke en enda röst höjts för det viktiga intresse, som heter söndagsvila, ett intresse som annars vid mindre viktiga tillfällen plägat hava så varma förespråkare här i kammaren.

Herr von Mentzer: Den siste ärade talaren har beklagat sig över att någon röst här icke höjts till förmån för söndagsvilan, och då det någon gång tillåtits mig att i annat sammanhang tala för den saken, anser jag mig böra säga ett ord. Och det ordet blir helt enkelt, att jag förvisso icke — och

Om begränsning av industriellt nattarbete för män.

(Forts.)

jag är övertygad, att de som med mig tänka lika i detta stycke, icke heller — i ringaste mån ändrat åsikt om söndagshelgdens betydelse, vare sig den kommer ifråga i det ena eller andra ärendet. Således är jag, då det gäller denna fråga, lika kraftigt övertygad, som då det gäller andra frågor, om vikten och angelägenheten av att det lämnas tillfälle för såväl den ene som den andre i samhället att ha icke endast detta, som utskottet talar om, söndagsvila, utan framför allt söndagshelgd. Detta är en sak.

Men en annan sak, som icke får förglömmas, är, att vare sig här avlåtes en skrivelse eller icke, så kommer i varje fall ärendet att bliva föremål för utredning. I denna utredning, som under alla förhållanden väntas, hoppas jag, att hänsyn kommer att tagas i all dess kraft till frågan om söndagshelgd och söndagsvila. Fördenskull synes mig denna fråga icke behöva bliva särskilt betonad, då det gäller att avgöra, huruvida en skrivelse skall avlåtas i ärendet eller ej.

Herr Steffen: Herr talman! Det har inför utskottet från socialstyrelsens sida påpekats, att det föreligger ett synnerligen intimt samband mellan söndagsarbete och nattarbete inom industrien. De äro två företeelser, som i många fall till den grad gripa in i varandra, säger man, att det vore önskligt, att socialstyrelsen finge anvisning att omedelbart igångsätta en allmän utredning angående nattarbetet, just därför att socialstyrelsen har i uppdrag att igångsätta en utredning angående söndagsarbetet. Ur utredningssynpunkt låta dessa två frågor således näppeligen fullt skilja sig från varandra.

Sedan överläggningen förklarats härmed slutad, gjorde herr talmannen jämlikt de yrkanden, som därunder förekommit, propositioner, först på bifall till vad utskottet i förevarande utlåtande hemställt samt vidare på avslag därå; och förklarade herr talmannen sig finna den förra propositionen, vilken förnyades, vara med övervägande ja besvarad.

Votering begärdes, i anledning varav uppsattes, justerades och anslogs en så lydande omröstningsproposition:

Den, som bifaller vad första kammarens andra tillfälliga utskott hemställt i sitt utlåtande nr 11, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, avslås utskottets hemställan.

Omröstningen företogs, och vid dess slut befunnos rösterna hava utfallit sålunda:

Ja — 76;

Nej — 51.

Om begränsning av industriellt nattarbete för män.
(Forts.)

Som andra kammarens i ämnet fattade beslut således icke blivit oförändrat antaget, skulle jämlikt § 63 mom. 3 riksdagsordningen ärendet återlämnas till andra kammaren för vidare behandling.

Föredrogs ånyo konstitutionsutskottets den 12 och 14 innevarande månad bordlagda utlåtande nr 13, i anledning av särskilda motioner om skrivelse till Kungl. Maj:t angående förlänande av större planmässighet och enhetlighet åt statsregleringsarbetet.

Om större planmässighet och enhetlighet i statsregleringsarbetet.

Till utskottet hade hänvisats motionen i andra kammaren, nr 1, av friherre *Palmstierna* ävensom den i anslutning till nämnda motion i första kammaren väckta motionen, nr 26, av herr *K. J. Ekman*.

I motionen nr 1 hade friherre *Palmstierna* hemställt, att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte anhålla, att Kungl. Maj:t ville låta verkställa en utredning angående på vad sätt större planmässighet och enhetlighet måtte förlänas åt statsregleringsarbetet och därmed sammanhängande ärendens behandling, samt för riksdagen framlägga de förslag, vartill denna utredning kunde föranleda.

I motionen nr 26 hade herr *K. J. Ekman* hemställt, att riksdagen ville i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, det täcktes Kungl. Maj:t låta verkställa utredning, huruvida icke, till vinnande av större planmässighet och enhetlighet vid statsregleringsarbetet och därmed sammanhängande ärendens behandling, kunde i grundlagsenlig ordning stadgas, att enskilda motionärers framställningar om nya eller ökade skatter eller om utgifter, som icke hänförde sig till något visst i statsverkspropositionen upptaget anslagsäskande, skulle, där ej särskilda förhållanden påkallade undantag, i vederbörande utskott till slutlig behandling företagas samt i riksdagens kamrar föredragas först efter det de i statsverkspropositionen gjorda anslagsäskanden samt därmed omedelbart sammanhängande motioner slutligen prövats, ävensom för riksdagen framlägga de förslag vartill denna utredning kunde föranleda.

Utskottet hade i nu föredragna utlåtande på åberopade grunder hemställt:

a) att riksdagen, i anledning av friherre *Palmstiernas* motion måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, att Kungl. Maj:t ville låta verkställa en allsidig utredning angående de åtgärder, som kunde påkallas till vinnande av ökad planmässighet och enhetlighet

Om större
planmässighet
och enhetlighet
i statsregle-
ringsarbetet.
(Forts.)

i riksdagens statsregleringsarbete, samt för riksdagen framlägga de förslag, vartill utredningen kunde föranleda;

b) att herr K. J. Ekman's motion, i vad den icke kunde anses genom utskottets under a) här ovan gjorda hemställan besvarad, icke måtte till någon riksdagens åtgärd föranleda.

Reservationer hade anförts av, utom andra, herrar *Clason, Bel-
linder, K. J. Ekman, von Geijer, von Mentzer, von Bahr, Räf* och *Hallendorff*, vilka dock ej däri framlagt sin mening.

Herr *Clason*: Det är åtminstone i denna kammare en gärna följd regel, att man icke utan starka skäl skall skriva till Kungl. Maj:t. Och det har vidare många gånger med full rätt betonats, att om man skall skriva, skall man veta vad man verkligen vill. När vi reserverar i utskottet motsatt oss den här föreslagna skrivelsen, är det delvis därför, att ingen av dessa båda förutsättningar för en skrivelse synes oss föreligga. Vi ha dessutom även ett tredje skäl, som jag senare skall komma till.

Vi ha saknat de starka skälen för att skriva, ty vi ha icke kunnat finna, att den nuvarande budgetsbehandlingen praktiskt taget lider av så stora brister, som motionären synes ha velat göra gällande. Jag erkänner visserligen gärna, att motionären påpekat vissa synpunkter av intresse, och jag tror, att dessa erinringar kunna ha sitt goda med sig, men vi reserverar mena å andra sidan, att han skjutit högst väsentligt över målet i sin kritik av den nuvarande budgetsbehandlingen. Denna är icke så underhållig, som motionären velat antyda; och vad särskilt utskottets framställning av förhållandena beträffar, har jag för min del icke kunnat värja mig för den tanken, att även utskottet sett något ensidigt på förhållandena, och att framför allt en viss kretsgång i utskottets bevisföring framträder i dess utlåtande.

Utskottet söker å ena sidan göra gällande, att enhetligheten i vår budgetsbehandling skulle ha blivit sämre under utvecklingen sedan 1809, och uttrycker särskilt en viss missbelåtenhet med att genom reformerna 1910 och 1911 i fråga om skatteväsendet och riksstatens uppställning den allmänna bevillningen förlorat den gamla karaktären av statsfyllnadssumma, som den hittills kunde sägas åtminstone formellt ha haft. Men å andra sidan erkänner utskottet på ett annat ställe, att just genom 1911 års reform riksdagen »numera» får sig av Kungl. Maj:t förelagd »en fullständig finansplan» genom statsverkspropositionen och, säger utskottet, »verhåller därmed en fast och tillförlitlig utgångspunkt för sin finanspolitiska verksamhet». Således, samma reformer som utskottet å ena sidan antyder hava verkat menligt för en enhetlig och rationell budgetsbehandling, framställas å andra sidan hava medfört, att riksdagen numera fått en fast och tillförlitlig utgångspunkt för sin finanspolitiska verksamhet, en utgångspunkt, som den alltså icke hade förut i

samma grad. Det förefaller mig vara en betänklig kretsgrång i denna bevisföring och jag tror, det kunde ha varit påkallat, att utskottet starkare än som skett strukit under de verkligt betydande förbättringar, som just dessa reformer vid decenniets början medförde.

*Om större
planmässighet
och enhetlighet
i statsregle-
ringsarbetet.*

(Forts.)

icke annat än jag kan förstå, spela nämligen dessa reformer mycket starkt in för möjliggörandet av en rationell budgetsbehandling. Just genom att man numera har denna fasta utgångspunkt i vida högre grad än förut över alla inkomster och utgifter, behöver man icke, såsom tidigare stundom skedde, så att säga treva sig fram. Man vet vid vilken tidpunkt av riksdagen som helst mycket bättre än förr, huru varje avsteg från statsverkspropositionen inverkar på slutresultatet, och det synes mig då verkligen icke vara så betydelsefullt, om en sådan förändring beslutes något tidigare eller senare under riksdagen — det är alldeles självklart, att *allt* icke kan sparas till sist.

Jag tror också, att utskottets åtrå, eller vad jag skall säga, efter en ständig likformig regulator mellan inkomster och utgifter icke är så alldeles befogad. Jag föreställer mig, att vid det ena tillfället kan den ena statsinkomsten och vid det andra tillfället den andra statsinkomsten tjänstgöra såsom en sådan regulator, för att icke tala om, att en tredje sådan kan vara minskning i utgifterna.

I förbigående vill jag för övrigt anmärka, att när utskottet här talar om den allmänna bevillningen och tillmäter densamma att hava haft denna egenskapen av regulator, är det naturligt vis en sanning med modifikation. Det har ju givetvis ofta varit så att beslut även om andra inkomstkällor medvetet verkat i samma riktning; och dessutom försvann i mycket hög grad den allmänna bevillningens egenskap av att vara en sådan regulator redan för mer än 50 år sedan. I detta sammanhang vill jag jämväl med anledning av utskottets myckna tal om den allmänna bevillningen framhålla, att för mig åtminstone synes det icke självklart, att när i grundlagen talas om »*bevillning*» och dess ökande och minskande, detta nödvändigt behöver betyda den allmänna bevillningen. Uttrycket »*bevillning*» förekommer i grundlagens statsregleringsparagrafer många gånger såsom en sammanfattning av samtliga bevillningar.

Detta således om de påtalade bristerna, som icke synas mig så stora, att de påkalla en skrivelse, om man nämligen fasthåller, att man skall ha starka skäl för att skriva.

Jag sade också, att utskottet icke heller synes riktigt veta vad det vill. Det avvisar, och enligt min uppfattning alldeles med rätta, motionärens förslag om en provisorisk budgetsbehandling och det kritiserar också hans förslag om ett budgetutskott. Motionärens förslag om ökat samarbete mellan regeringen och de budgetsberedande utskotten vill utskottet vidare icke taga upp i detta sammanhang. I förbigående vill jag dock anmärka, att en sådan samverkan mellan regeringen och utskotten naturligt-

Om större
planmässighet
och enhetlighet
i statsregle-
ringsarbetet.

(Forts.)

vis för närvarande visst icke saknas; och det kan nog ifrågasättas, huruvida den icke sker smidigare i sina nuvarande former, än den kanske skulle göra i mera grundlagsfästade sådana. Utskottet avvisar slutligen också den från annat håll framkastade tanken, att enskilda motioner skulle sättas i efterhand, när de icke ägde direkt samband med kungl. propositioner. Det vill med andra ord säga, att utskottet avvisar *samtliga* de viktigare bote-medel, som motionsvis framförts.

Vad utskottet däremot sympatiserar med, synes mig vara uttalat i tämligen sällvande ordalag. Utskottet menar exempelvis, att de budgetsberedande utskotten skulle, endast då »starka skäl påkalla» det, »utbryta enstaka frågor till särskild behandling». Och så säger utskottet vidare, att man skall uppskjuta sådana ärenden, som »mera avsevärt inverka på budgetens ställning», men »icke kräva ett tidigt avgörande», till ett senare skede av riksdagen. Därpå betonar utskottet, att man skall *helst* — men enligt utskottets mening visst icke undantagslöst — behandla frågor om nya eller ökade skatter först mot slutet av riksdagen.

Ja, allt detta låter säga sig och jag tror, att det kan finnas åtskilligt beaktansvärt i dessa önskemål. Men till en början stå önskemålen i viss mån i strid med varandra — man kan ju icke på en gång dels betona, att man icke skall utbryta frågorna, och dels framhålla, att vissa frågor skola utbrytas — och vidare är det så, att redan i det sätt, varpå utskottet talar om dessa saker, ligger ett erkännande av att bestämda *regler* här icke kunna skapas för de budgetsberedande utskotten, utan att saken framför allt får bero på dessas goda omdöme och sätt att taga frågorna. Om det är förhållandet, vilket ju utskottet ganska tydligt betonar, hur skall man då här kunna skapa några fasta i *grundlagen* bestämda regler?

Så talar utskottet om dessa månatliga memorial från statsutskottet. Jag tror, att sådana memorial kunna hava sin betydelse, nota bene om de verkligen kunna utformas, så att de bli fullt vägledande. Men innan man kommit därtill, lär deras betydelse vara ganska ringa, och det förefaller mig, som om därför utvecklingen på den punkten för närvarande bäst sker genom praxis.

Vad utskottet talar om den s. k. regulatorn har jag redan förut berört. Jag tror, att det ligger mycken överdrift i vad utskottet därom yttrar.

Så har ju utskottet även framhållit såsom ett önskemål riksgäldsfullmäktiges hörande beträffande frågor om lånemedels användande i budgeten. Ja, det kan ju vara ett önskemål, men om det för närvarande icke går till så, som utskottet önskar, förmodar jag, att det beror därpå, att det, för att taga ett exempel, på senhösten 1914, då budgeten skall börja planläggas för 1916, nog faller sig litet svårt för vem som helst att avgöra, hur lånemarknaden kommer att ställa sig på sommaren 1916,

då medlen skola upptagas. Och jag föreställer mig, att det för riksgäldsfullmäktige själva verkligen kan vara en förmån att icke nödgas ett och ett halvt år i förväg profetera om sådana saker.

Om storre planmässighet och enhetlighet i statsregleringsarbetet.

(Forts.)

Utskottet yttrar sig också om nya former för samarbete mellan stats- och bevillningsutskotten. Att ett sådant samarbete är nödvändigt, ligger i sakens natur, och att det också praktiseraras, torde även vara fullt konstaterat. Men om det skulle vara så önskvärt att skapa nya *officiella* former för detta samarbete, lämnar åtminstone jag för min del därhän. Jag föreställer mig, att det i vissa budgetsfrågor — man kan exempelvis peka på finansstullar — kan vara fördelaktigt, att formerna för ett sådant samarbete äro något smidigare, än de skulle bli, om man skulle draga ihop utskotten i plenum eller dylikt, såsom utskottet tycks tänka på, eftersom utskottet icke nöjer sig med formen »sammansatt utskott».

Om man på detta sätt går igenom dessa utskottets önskemål, kommer man alltså att stanna vid, att flera av de utav utskottet tilltänkta botemedlen äro av ganska tvivelaktigt värde, men att däremot de, som man mer enigt skulle kunna omfatta, äro av den art, att bestämt fixerade regler för deras utformande svårligen kunna skapas, i varje fall icke i grundlagsbudens form.

Och här kommer jag till det tredje skälet, som för oss varit i hög grad bestämmande för vår ståndpunkt, då vi motsatt oss en skrivelse. Både motionärens och, kanske än mer, utskottets reformfunderingar röra sig i alldeles ovanligt hög grad på den inre riksdagsteknikens område, och de botemedel, som äro minst omtvistade och mest användbara, äro alla sådana, som kunna utvecklas *utan* ändringar i grundlagen. Det är rent interna riksdagsfrågor, frågor om samarbete mellan utskotten, om den ordning i vilken dessa utskott skola skicka in sina utlåtanden, om vad som praktiskt taget bör stå, i det ena utlåtandet eller möjligen sparas till ett senare. Och det synes mig, som om man under sådana förhållanden mycket väl kunde vänta sig, att de förbättringar, som kunna vara önskvärda, skola komma fram genom riksdagens eget arbete, genom dess egen praxis. Och det synes mig till och med, som om dessa förbättringar kanske allra bäst skola växa fram just genom praxis; och därvid tror jag nog, att de påpekningar motionären gjort, kunna hava sin betydelse. Däremot förefaller det mig ganska oegentligt att skriva till Kungl. Maj:t och igångsätta en stor utredningsapparat i frågor, som så direkt ligga inom riksdagens eget skön att utforma genom dess eget åtgörande, och att då till på köpet ifrågasätta grundlagsändringar — ty det är därmed utskottet motiverar en skrivelse — när man icke ens vet, om grundlagsändringar behövas, och än mindre, huru de skulle vara beskaffade.

Det är på dessa skäl vi icke kunnat vara med om skrivelse-

*Om större
planmässighet
och enhetlighet
i statsregle-
ringsarbetet.*

(Forts.)

förslaget, och jag tillåter mig att därför yrka avslag på utskottets hemställan.

Herr von Zweigbergk: Herr talman! Det synes mig alldeles otvivelaktigt, att vi nu stå vid begynnelsen av en reform av riksdagens statsregleringsarbete. Det är kanske för mycket att säga, att början ser lovande ut, men typisk är den.

Ingen vågar egentligen påstå, att riksdagens befattning med statsregleringen är tillfredsställande. Det har lyckats Kungl. Maj:t och riksdagen i förening att få en uppställning av riksstaten, som på ett helt annat sätt än tidigare ansluter sig till verkligheten; men riksdagens bedrivande av statsregleringsarbetet kan omöjligen sägas i närvarande stund vara sådant det borde vara.

icke ens den talare, som närmast före mig hade ordet, har kunnat undgå att genom sina glasögon se, låt vara i förminskad skala, att här en förändring verkligen är nödvändig och behövlig. Reservanterna herrar Hildebrand och Magnusson i Tumhult erkänna det i starka ord, och en annan reservant, herr K. J. Ekman, säger visserligen ingenting om den saken i sin reservation, som är det blanka avslagsyrkandet, men säger det så mycket tydligare i sin vid innevarande riksdag väckta motion, där det heter: »Det torde icke kunna förnekas, att sättet för statsregleringens uppgörande och ordningen för fattande av beslut i därmed sammanhängande ärenden lämnar åtskilligt övrigt att önska.» Det är ju ett fullkomligt tydligt uttalande.

Det är också obestriddligt och synes mig med all evidens framgå av konstitutionsutskottets betänkande genom den därvid fogade högst förträffliga utredningen, som företrädesvis är sekretariatets förtjänst, att den nuvarande ordningen icke står i överensstämmelse med grundlagen, varken med dess bokstav eller dess anda. Och för alla dem som hålla på att grundlagen skall noggrant efterlevas, borde, synes det mig, redan detta erkännande i och för sig vara ett tillräckligt skäl att nu gå med på en utredning och ett försök att åstadkomma rättelse.

Man kan naturligtvis säga, att det väsentliga är att statsregleringen sker på ett omsorgsfullt och samvetsgrant sätt, oberoende av vem som utför arbetet. Men kan man verkligen bestå det omdömet åt riksdagens andel i detsamma? Det har ju gått därhän att statsregleringens slutliga och avgörande uppställning nedsjunkit till att bli en ren ceremoni, vid vilken kamrarnas ledamöter i regeln icke ens anse nödvändigt att närvara. Man må icke säga, att detta är någonting likgiltigt, någonting som har övervägande teoretisk betydelse, ty det är ju så, att statsregleringens fastställande är representationens högsta funktion, dess mest ansvarsfulla uppgift och utgör det högsta uttrycket för svenska folkets rätt att sig själv beskatta.

Det ligger någonting betänkligt redan däri att det beslut, som skulle vara riksdagens mest maktpåliggande, kommer att framstå såsom en ren expeditionsangelägenhet. Man har försökt göra gällande, att hit hörande saker bäst ordnas genom en praxis, som nära ansluter sig till tidens krav och efter hand utformas i de härför lämpliga formerna. Men man skall vara ovanligt optimistisk för att kunna inbilla sig att utvecklingen för närvarande verkligen går i den mest önskvärda riktningen. Finansministern yttrade förra hösten då denna fråga helt oförmodat kom upp, följande: »det lär väl ingen förneka, att åtskilligt skulle kunna uträttas genom att göra sättet för genomförande i riksdagen av den stora finansoperation, som regleringen av statens inkomster och utgifter är, till föremål för en undersökning, och troligt är, att man därvid skulle komma underfund med att åtskilliga ändringar och förbättringar skulle kunna föreslås.»

*Om större
planmässighet
och enhetlighet
i statsregle-
ringsarbetet.
(Forts.)*

Det förefaller mig också, som om man i år med ännu mycket större skäl än i fjol skulle kunna hysa betänkligheter i avseende å den stora finansoperations utförande, som finansministern förra året talade om. I dag är det ju den 15 maj eller den dag, då vår riksdag egentligen borde ha avslutat sina arbeten, och just nu i dessa dagar artar det sig till att komma upp en strid, som berör frågan, huruvida den i statsverkspropositionen rekommenderade statsregleringen skall upprätthållas eller om den eventuellt skall rubbas uti sina allra djupaste grunder. Och under de fyra månader som gått, har riksdagen suttit och behandlat anslagsfråga efter anslagsfråga, omsorgsfullt och noggrant såsom riksdagens vana är, men utan egentlig tanke på — det torde kunna påstås — huru de särskilda frågorna ställa sig i förhållande till det slutliga uppgörandet av statsverkets debet och kredit. De flesta riksdagsmän torde nog vara benägna medgiva, att vid deras ståndpunktstagande till de olika frågorna den synpunkt, som för dem väger minst, och som minst ofta kommer under omprövning är just den budgetära synpunkten. Den lämnas i de flesta fall av riksdagens ledamöter tämligen ur sikte. Hela tillvägagångssättet synes i viss mån påminna om det, som ofta praktiseras på det privatekonomiska området, då den enskilde undviker att göra något egentligt överslag över sina inkomster och utgifter, utan resonerar ungefär så här: » jag är verkligen ingen slösare, jag gör endast sådana utgifter i det dagliga livet, som tämligen överensstämmer med mitt stånd och mina villkor», och så blir resultatet nog i de flesta fall, att man med det tillvägagångssättet slutar med att — om också endast i ringa mån kanske — låta utgifterna överstiga inkomsterna, vilket just precis är det signalement, som herr Thyren en gång i ett anförande angav såsom typiskt för en slösare.

Nu säger emellertid den ärade talare som nyss hade ordet, att skälet, om första kammaren nu avslår denna framställ-

Om större
planmässighet
och enhetlighet
i statsregle-
ringsarbetet.

(Forts.)

ning, såsom den antagligen kommer att göra, är det, att konstitutionsutskottet icke lyckats giva några tydliga direktiv och anvisningar för den ifrågasatta utredningen. Ja, man kan i det avseendet ställa stora anspråk på riksdagen; men det är mig omöjligt att icke i det sammanhanget erinra om den definition, som endast för några få veckor sedan här i kammaren avgavs av majoritetspartiets ledare herr Trygger rörande den situation som bör föranleda riksdagen att skriva till Kungl. Maj:t. Det var under sedlighetsdebatten som han rörande den då ifrågasatta skrivelsen yttrade: »Vår förhoppning är endast den, att utredningen i någon mån skall kunna ge anvisning på medel till förbättring av det sedliga tillståndet i landet. Huru mycket det må kunna förbättras, kunna vi icke säga på förhand. men vi anse det såsom en ovillkorlig plikt att, när det är ett faktum, att det sedliga tillståndet undan för undan försämras, göra något för att få till stånd en undersökning om orsakerna härtill och möjligheterna till förbättring.» Det förefaller mig som om, mutatis mutandis, den situation som här föreligger, erbjuder den allra fullständigaste parallell, och det är ju allmänt bekant att herr Trygger för sin del icke hör till dem som följa den gamla domkapitelsprincipen att »än göra vi si och än göra göra vi så och än göra vi annorlunda». För min enskilda del anser jag i all blygsamhet att det är önskligt och lämpligt att riksdagen verkligen giver anvisningar, då den skriver till Kungl. Maj:t, och att detta alldeles speciellt gäller i ett fall som det förevarande, då det handlar om en angelägenhet, som i alldeles särskild mån rör riksdagen själv. Men det förefaller mig, som om det vore i hög grad orättvist att förneka, att utskottet i sitt betänkande verkligen givit en hel del anvisningar och därtill anvisningar av ganska högt värde; även om man räknar mycket snålt, kan man säga, att i detta betänkande finnas påpekade allra minst sju olika metoder att få till stånd icke oväsentliga förbättringar, metoder, som var för sig förtjäna ett övervägande. Detta omdöme gäller företrädesvis om den som är den närmast liggande och även mest givande anvisningen, den som rör förbättring och ordnande av samarbetet mellan de båda utskott, som för närvarande hava det avgörande inflytandet på statsregleringen, nämligen stats- och bevillningsutskotten. Och därvid har konstitutionsutskottet förmånen att kunna ta stöd i en visserligen mycket färsk — den torde endast härstamma från förra året — men dock betydelsefull ansats till praxis, som helt säkert kommit till i anledning av ett innerligen livligt känt behov. Det synes mig påtagligt att detta uppslag, om det fullföljes, redan i och för sig kommer att bära ett rätt långt stycke, men även de andra anvisningarna, som avse en bättre ordning i avseende på framläggandet av de frågor, som verkligen inverka på budgetens uppställning, och sökandet efter någon ersättning såsom statsregleringsregulator för den i sådant avseende redan utmönstrade allmänna bevillningen, även dessa

anvisningar, säger jag, äro förtjänta av mycken allvarlig uppmärksamhet.

Det är visserligen sant, att så länge vår författning och vår riksdags beslutandeformer rörande anslagen äro de närvarande, torde det vara omöjligt att komma till en lösning, som givar en i alla avseenden så tillfredsställande överblick över sammanhanget i statsregleringsarbetet, som önskligt kunde vara. Men det förefaller mig ytterst sannolikt och rimligt, att man, om man utginge från de anvisningar konstitutionsutskottet givit, skulle kunna åstadkomma förbättringar, som verkligen betyda en hel del. Utöver de anvisningar i detta avseende, som utskottet givit, skulle jag möjligen kunna tillåta mig att fästa uppmärksamheten på en enda, nämligen huruvida det icke skulle vara möjligt att åstadkomma ett framskjutande av budgetåret så att beräkningarna och verkligheten här komma varandra en smula närmare. En föregående finansminister har en gång en passant uttalat sina sympatier för en sådan tanke, och för någon vecka sedan erinrade statsutskottets ärade ordförande om att den nuvarande anordningen med statsbokföringskommissionens omhänderhavande av vissa arbeten, som äga samband med statsregleringen, är ett provisorium — ett provisorium, som visserligen räckt i 13 år eller så omkring, men svårligen bör få fortsätta längre. Vare sig man nu bestämmer sig för ett fristående riksrevisionsverk eller en partiell omorganisation av statskontoret, förefaller det mig som det dock hade sin betydelse att riksdagen redan nu fäster uppmärksamheten på de önskemål den har att göra i detta sammanhang. Även denna synpunkt kan i sin mån tjäna som motiv att utan dröjsmål företaga en utredning.

Det kan naturligtvis icke falla mig in att giva några råd i denna kammare, råd som helt säkert icke komme att följas, men jag tillåter mig den objektiva reflexionen, ätt det vore hälsosamt för denna fråga, därest den lämnades i händerna på en sakkunnig, allsidig och förutsättningslös utredning, innan den bliver ett byte för partistriderna och innan riksdagen fått på sitt bord rent programfärgade förslag till frågans lösning. Jag tillåter mig yrka bifall till konstitutionsutskottets förslag.

Herr Swartz: Då detta är en sak, vars praktiska sidans nära berör den uppgift, jag inom riksdagen särskilt har mig anförtrodd, har jag ansett mig skyldig att säga några ord i frågan.

En hel del av de anmärkningar, som från motionärernas sida framkommit, äro ju utan allt tvivel befogade, på sitt sätt befogade, och de anmärkningar som sedan framkommit från konstitutionsutskottet kunna ju också vara i många avseenden befogade särskilt med hänsyn till det formella behandlingssättet. Om man däremot håller sig till den reella sidan av saken, skulle jag vilja säga, att så värst stora olägenheter hava, såvitt jag funnit.

*Om större
planmässighet
och enhetlighet
i statsregle-
ringsarbetet.*
(Forts.)

*Om större
planmässighet
och enhetlighet
i statsrege-
ringsarbetet.*

(Forts.)

icke blivit påvisade av det hittills följda förfarings sättet. Och vad den formella sidan av saken beträffar har jag icke heller funnit att några sådana förslag blivit framställda, som skulle kunna sägas undanrödja de brister, som man i det fallet ansett föreligga. Vad motionärernas botemedel angår, hava de så gott som öfver hela linjen underkänts av konstitutionsutskottet, och jag är icke heller säker på att de riktlinjer, utskottet angiver, skulle inför en närmare granskning ur praktiska synpunkter befinnas vara mera hållbara.

De anvisningar utskottet giver äro, såsom redan blivit sagt, ganska svävande. Dessutom äro en hel del av dessa utav den beskaffenhet, att de mycket väl kunna genomföras utan någon som helst ändring av nuvarande grundlagsbud, och åtskilliga av dem ha redan ändrats i tillämpningen eller komma att redan i år tillämpas på ett annat sätt än som av betänkandet framgår. Så är t. ex. anmärkning gjord däremot att icke statsutgifterna slutbehandlas, innan frågan om beräkningen av statsverkets inkomster förelägges riksdagen. Jag tror att om några dagar skall riksdagen bliva i tillfälle erfaras, att en sådan ändring är mycket lätt att göra, samt bliva i tillfälle att i överensstämmelse därmed fatta beslut. Andra förslag äro framställda av beskaffenhet att jag icke tror att de skulle vara fullt lyckliga att genomföra. Men det är ingenting som, ifall det praktiskt visar sig att de kunna genomföras, hindrar att göra det utan någon som helst ändring av grundlagen.

Det är egentligen i två hänseenden som konstitutionsutskottet tyckes anse en grundlagsändring vara nödvändig för åstadkommande av ett bättre förhållande än vad utskottet anser hittills varit fallet. Det ena rör frågan om samarbete emellan de båda budgetberedande utskotten och det andra är frågan om sättet för statsregeringsarbetets sammanjämkande och avslutning.

Vad samarbetet beträffar, har redan av de båda föregående talarna framhållits, att ett sådant arbete redan kommit till stånd. Det började i fjol emellan stats- och bevillningsutskotten; ett dylikt samarbete kommer i år att fortsättas, och för att framkalla något reellt samarbete behöves ingalunda någon ändring i formerna. Och jag skall be att på det allra bestämdaste få varna för att fastställa bestämda former för ett sådant samarbete, innan det i praxis visat sig huru detta lämpligen bör bedrivas. Jag kan icke förstå annat än att det viktiga här är det reella i behandlingen och det mindre viktiga, det formella; man bör först söka fastslå det lämpliga sättet för sakens reella behandling, innan man giver sig till att fastställa formerna. Sedan man fått det bästa sättet för behandlingen fastställd genom praxis, må man söka efter formerna. Men om man först fastslår formerna och sedan söker däri inpressa det reella arbetet, då tror jag att formen mången gång kommer att taga död på anden.

Vad statsregeringens sammanjämkning och avslutning beträffar har utskottet, såsom helt naturligt är, just därför att det

är konstitutionsutskottet, i främsta rummet fäst sig vid den bristande överensställelsen emellan föreskrifterna i 40 § riksdagsordningen och vad som i själva verket nu äger rum. Riksdagsordningens 40 § föreskriver ju att det åligger bevillningsutskottet att »sedan statsverkets behov blivit utredda och bestämda, opåmint föreslå sättet för bevillingens ökande, om det erfordras, eller dess minskande om sådant kan äga rum». Ja, det är ju alldeles givet att det numera icke går för sig att ställa sig denna grundlagsföreskrift till efterrättelse, och grundlagen skall ju tolkas efter ordalagen; när det icke låter sig göra, är grundlagen i det avseendet överksam. Eftersom den allmänna bevillingen upphört från och med år 1910 låter det sig icke göra att numera tillämpa detta. Det har blivit en ändring i form, men går man till realiteten och undersöker, huruvida man förut förfarit i överensstämmelse med 40 § riksdagsordningen, skall man finna, att det har snart sagt aldrig någonsin skett, ty grunderna för den allmänna bevillingen hava icke blivit om- lagda vare sig till höjning eller sänkning. Vad som skett före 1850, enligt den förtjänstfulla utredning som i det fallet finnes vidhäftat utskottets betänkande, det är att vid några tillfällen de personliga avgifterna blivit borttagna eller ändrade, men någon ändring i grunderna för den allmänna bevillingen har som sagt icke i något sådant sammanhang, som uti 40 § förutsättes, någonsin skett och i från 1850 har icke ens i avseende på de personliga avgifterna någon omläggning skett i det i sagda § omförmälda syftet. Alltså, det har varit uteslutande en formell akt detta, att statsregleringen avslutats med vad som kallats för bevillningsutskottets förslag att genom allmän bevilling fylla statsverkets behov. I realiteten har detta utfyllande av statsverkets behov skett långt förut och skett precis på samma sätt som det sker alljämt: genom minskande av anslagen, genom ökade inkomstberäkningar eller genom en eller annan bevillnings ökande eller minskande, omläggning från skattemedel till länemedel eller på något liknande sätt. Den siste ärade talaren har sagt, att i sista stund inkommit förslag om att höja den direkta beskattningen på ena eller andra sättet och att detta vore väl ett slående bevis på huru olämpligt statsregleringsarbetet går till. Jag erkänner, att skulle man avgöra den frågan i samband med fastställande av riksstaten vore det olämpligt, men så bakvänt går väl icke riksdagen tillväga. Utan jag antar att det kommer att bli på det sättet, att först kommer den frågan att avgöras, huruvida en sådan höjning av den direkta beskattningen skall äga rum eller icke och sedan det är klart, sker statsregleringen därefter. Och jag vågar påstå, att då äro alla de faktorer fastställda, på vilka riksdagen kunnat öva inflytande och som den haft under behandling hela riksdagstiden, så att i själva verket det icke går att ändra så mycket; statsregleringen giver sig ungefär av sig själv i överensstämmelse med själva grunderna för vårt arbete. Jag tror icke, att man kan på något sätt råda bot

*Om större
plummissighet
och enhetlighet
i statsregle-
ringsarbetet.*

(Forts.)

*Om större
planmässighet
och enhetlighet
i statsregle-
ringsarbetet.*

(Forts.)

på det anmärkta förhållandet med mindre man "lägger om hela det nu rådande förfarings sättet för beslutande av såväl statens utgifter som dess inkomster.

Det sades av den föregående ärade talaren, att budgetära synpunkter bra litet anläggas i riksdagen vid avgörandet av anslagsfrågor under riksdagens lopp. Ja, jag har tyvärr nog många gånger fått vara med och bevittna den saken; men jag undrar, huruvida den ärade talaren skulle vilja råda bot på det genom att förlägga alla de frågor, som skulle beröra dessa saker, till tiden för uppgörandet av statsregleringen. Jag tror absolut icke, att det skulle hava det ringaste inflytande på deras uppfattning, som av andra skäl än rent budgetära önska ändringar i en eller annan riktning. Däremot skulle det utan allt tvivel komma att framkalla ett förryckande, ett fullständigt kaos av statsregleringsarbetet i sista stund, så att det skulle icke på något sätt och vis lända riksdagen varken realiter eller formaliter till nytta eller fördel.

Min uppfattning om denna sak är den, om jag nu går tillbaka till 40 §, att det är tydligt att även vad formen angår är denna § omöjlig att ställa sig till efterrättelse efter 1909, då den allmänna bevillingens karaktär helt och hållet ändrades. Men då är frågan, om det för denna saks skull skall vara nödvändigt att få ett grundlagsbud, som skulle hava samma verkan som denna § 40 haft under nära 100 år förut, nämligen att vara något, som i formen ser ut för att vara något annat än vad det i verkligheten är. Ty i verkligheten har denna grundlagsbestämelse icke spelat någon sådan roll som varit avsedd vid grundlagens antagande; och att blott för den sakens skull söka göra en grundlagsändring kan jag för min del icke finna vara nödigt eller nyttigt. Men vad jag däremot anser vara nödigt det är, att den praxis, som fått utbilda sig efter 1910 på grund av allmänna bevillingens försvinnande, måtte få tillfälle att i lugn och ro utveckla sig och stadga sig och, likasom för övrigt allt arbete på detta område, komma till bestämda normer, innan man försöker kläda om den med vissa former. Går man andra vägar misstänker jag, att man kastar ut barnet med badvattnet. Och som jag icke vill vara med härom kan jag för min del icke tillstyrka den föreslagna skrivelsen innan man har grunderna för den begärda utredningen för sig klaggjorda.

Herr Hellberg: Den fråga, vi nu här behandla, faller endast formellt sett under konstitutionsutskottets behandling. Realiter sett faller den, såsom av den föregående talarens anförande framgått, egentligen under andra utskotts intressesfärer. Då är det också givet, att det för en medlem av konstitutionsutskottet faller sig mycket svårt att bemöta de synpunkter, som statsutskottets ärade ordförande framhållit. Jag skall naturligtvis inte heller giva mig in på ett så lönlöst försök, utan endast tillåta mig att göra ett par små randanmärkningar.

Herr Swartz yttrade, bland annat, att inga synnerligen stora olägenheter följt av den nuvarande ordningen för budgetens uppgörande. Men jag undrar om inte detta ändå är att framställa det närvarande förhållandet i ett alltför fördelaktigt ljus. Naturligtvis — det ligger i öppen dag — måste de utskott, som ha med saken att göra, i främsta rummet bevilningsutskottet och statsutskottet, framgå med all nödig försiktighet och all tänkbar omtanke, när de utföra sitt värv, ty det är ju på dem det egentligen vilar. Men det synes mig i alla fall, att de exempel på olägenheter — som, om de inte hänt, åtminstone kunnat hända — vilka anföras i såväl herr Palmstiernas motion som utskottets betänkande, äro så pass avsevärda, att var och en nog måste få klart för sig, att det inte är tillfredsställande ordnat, som det är.

Om större planmässighet och enhetlighet i statsregleringsarbetet.

(Forts.)

Herr Palmstierna har anfört tre särskilda fall av ganska betänklig art, och i konstitutionsutskottets utlåtande anföres på sidan 26 ett sådant fall. Det heter där, att vid 1914 års andra riksdag statsutskottet först i finansbetänkandet upptog till behandling — och avstyrkte — såväl Kungl. Maj:ts förslag om avsättande av 5,000,000 kronor till en särskild fond för inlandsbanans fortsättande som ock enskilda motionärers framställningar om höjning av nämnda summa. Detta betyder i själva verket varken mer eller mindre, än att statsutskottet beslöt i riksdagens ställe. Jag ser, att statsutskottets ordförande betraktar mig med ett ironiskt småleende, men han vet lika väl som jag, att faktiskt de flesta riksdagsmännen äro hemresta, när finansbetänkandet behandlas, och att det således beror på statsutskottet, huru en däri upptagen fråga avgöres. Jag tänker mig att, om den nämnda frågan, som rörde sig om ett så stort belopp, förekommit tidigare under riksdagens samvaro, den kunnat giva anledning till överläggningar som kanske även lett till ett annat resultat. I andra länder sker budgetsbehandlingen på ett långt omsorgsfullare sätt än hos oss. Och när man betänker, att dithörande frågor, såsom ock den föregående talaren framhållit, faktiskt äro bland de allra viktigaste, som riksdagen har att handlägga, synes det mig, som sagt, framgå, att det inte är bra, som det är.

Jag tror därför i alla fall, att det skulle vara fördelaktigt att försöka på utredningens väg, om en ändring till det bättre kan åstadkommas. Att låta det, så att säga, gå så där mer på en höft, såsom hittills skett, kan jag inte anse vara tillfredsställande.

Efter det överläggningen ansetts härmed slutad, gjorde herr vice talmannen, som för en stund övertagit ledningen av kammarens förhandlingar, enligt de under överläggningen förekomna yrkandena propositioner, först på bifall till vad utskottet i nu föredragna utlåtande hemställt samt vidare på avslag därå, samt förklarade sig anse den senare propositionen vara med övervägande ja besvarad.

Om större planmässighet och entledighet i statsregleringsarbetet.
(Forts.)

Herr *Hellberg* begärde votering, i anledning varav uppsattes, justerades och anslogs en omröstningsproposition av följande lydelse:

Den, som avslår vad konstitutionsutskottet hemställt i sitt utlåtande nr 13, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, bifalles utskottets hemställan.

Vid slutet av den häröver anställda omröstningen befunnos rösterna hava utfallit sålunda:

Ja — 76;

Nej — 47.

Om användande av medel avsedda till nyanskaffning av krigsfartygsmateriel.

Föredrogs ånyo statsutskottets den 12 och 14 i denna månad bordlagda utlåtande nr 78, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående användande av viss del utav de till nyanskaffning av krigsfartygsmateriel under åren 1915—1919 avsedda medel.

I en den 10 april 1915 till riksdagen avläten, till statsutskottets förberedande behandling överlämnad proposition (nr 130) hade Kungl. Maj:t, under åberopande av bilagt utdrag av statsrådsprotokollet över sjöförsvarsärenden för samma dag, föreslagit riksdagen att för sin del bestämma, att av de medel å tillhopa 45,232,000 kronor, som 1914 års senare riksdag beviljat till nyanskaffning av krigsfartygsmateriel under åren 1915—1919 eller vilkas disponerande för sådant ändamål samma riksdag medgivit, den del, som beräknats icke åtgå till beslutade två pansarbåtar och fyra jagare ävensom undervattensbåtar, eller ett belopp av inemot 4,000,000 kronor, skulle användas till ytterligare byggande av undervattensbåtar.

I föreliggande utlåtande hade utskottet på anförda skäl hemställt, att riksdagen måtte för sin del bestämma, att av de av 1914 års senare riksdag för nyanskaffning av krigsfartygsmateriel under åren 1915—1919 beviljade eller till Kungl. Maj:ts disposition ställda medel om tillhopa 45,232,000 kronor skulle, utöver vad som avsetts för byggande av undervattensbåtmateriel enligt 1914 års senare riksdags beslut, för samma ändamål användas ytterligare ett belopp av 1,950,000 kronor.

Reservation hade anförts av herrar *C. J. G. Swartz, O. M. Strömberg, H. H. K. Ericson, G. M. H. Ekelund, J. Nilsson* och

I. E. G. Svénsson, vilka ansett, att utskottets motivering bort hava annan, av reservanternas föreslagen lydelse.

Om användande av medel avsedda till nyanskaffning av krigsfartygsmateriel.
(Forts.)

Herr Ericson, Hans: Herr talman! Kungl. Maj:t har i sin förevarande framställning begärt, att riksdagen måtte medgiva, att det överskott av inmot 4,000,000 kronor, som 1914 års senare riksdag beräknade förefinnas på det anslag till krigsfartygsmateriel, som beviljats för åren 1915—1919, måtte få användas till byggande av undervattensbåtmaterial. Utskottet har för sin del ansett denna framställning böra begränsas därhän, att ett belopp av endast 1,950,000 kronor skulle få för ändamålet användas. Såsom skäl härför har utskottet anført, dels att man borde avvakta vidare krigserfarenhet, och dels angelägenheten av att begränsa utgifterna, så att de kunde rymmas inom det avsedda anslaget. Vad den senare punkten beträffar har å vissa håll inom utskottet någon tvekan rått om de konsekvenser ett sådant uttalande kunde innebära, och vidare har det befarats, att därav skulle kunna följa, att avgörandet beträffande användningen av återstående medel icke skulle kunna träffas förr än vid periodens slut eller måhända ännu senare. Emellertid har utskottet i motiveringen till sista punkten ett yttrande, som går ut på, att riksdagen måtte sättas i tillfälle att längre fram under byggnadsperioden fatta beslut angående användandet av detta belopp. Med hänsyn till, att detta uttalande finnes i motiveringen och under förutsättning att det också vinner tillbörligt beaktande samt även av andra skäl, vilka jag här icke anser mig böra framlägga, har jag intet yrkande att göra.

Efter härmed slutad överläggning biföll kammaren vad utskottet i förevarande utlåtande hemställt.

Föredrogs ånyo statsutskottets den 12 och 14 innevarande maj bordlagda utlåtande, nr 79, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående bestridande av kostnader för framlidna Hennes Maj:ts Änkedrottning Sofias och framlidna Hennes Kungl. Höghet Änkehertiginnans av Dalarna begravningar.

Om bestridande av kostnader för Änkedrottning Sofias och Änkehertiginnans av Dalarna begravningar.

I anslutning till vad Kungl. Maj:t i en till riksdagen avlåten, till statsutskottets förberedande behandling överlämnad proposition av den 24 april 1915 (nr 93), under åberopande av bilagt utdrag av statsrådsprotokollet över finansärenden för samma dag, föreslagit, hade utskottet i nu föredragna utlåtande hemställt, att riksdagen måtte medgiva, att till bestridande av kostnader vid framlidna Hennes Maj:ts Änkedrottning Sofias och framlidna Hennes Kungl. Höghet Änkehertiginnans av Dalarna begravningar och vad därmed äger sammanhang finge tagas i anspråk det å första huvudtiteln för innevarande år till Hennes Kungl. Höghet Änkehertiginnan av Dalarna anvisade anslag å 28,000 kronor.

*Om bestridande
av kostnader
för Ankedrott-
ning, Sofias
och Ankeher-
tiginmans av
Dalarna be-
gravningar.
(Forts.)*

Reservation hade anförts av herrar *A. C. Lindblad, F. W. Thorsson, K. V. Rydén, E. A. Nilson* i Örebro, *K. O. Strid, J. A. Ingvarson* och *A. V. Sävström*, vilka ansett, att utskottets yttrande och förslag bort hava följande lydelse:

»Då ifrågavarande kostnader enligt utskottets mening icke äro av beskaffenhet att böra av statsmedel gäldas, hemställer utskottet, att ifrågavarande framställning icke må av riksdagen bifallas.»

Herr *Lindblad, Anders*: Såsom synes av betänkandet, har jag jämte några av andra kammarens ledamöter icke kunnat följa utskottet i denna punkt. Vi hava ansett, att staten borde befrias från den utgift, som här är i fråga, och att densamma närmast borde bestridas av boets arvingar, sedan boet skiftats. Jag tror visserligen, att statsutskottet härvidlag kan åberopa sig på gamla traditioner och därmed försöka framdraga skäl för sin intagna ståndpunkt. Men huruvida dessa gamla traditioner fortfarande böra bestå eller det nu kan vara på tiden att övergå till andra former, hava åtminstone vi ansett böra kunna sättas i fråga.

Jag skall därför be att få yrka bifall till den av mig m. fl. avgivna, vid betänkandet fogade reservationen.

Herr *Kvarnzelius*: Herr talman! Jag anhåller att få yrka bifall till utskottets förslag.

Efter härmed slutad överläggning yttrade herr talmannen, att i avseende på förevarande utlåtande yrkats, dels att vad utskottet hemställt skulle bifallas, dels ock, av herr *Lindblad, Anders*, att kammaren skulle antaga det förslag, som innefattades i den av honom m. fl. vid utlåtandet avgivna reservation.

Sedermera gjordes propositioner i enlighet med dessa yrkanden, och förklarades propositionen på bifall till utskottets hemställan vara med övervägande ja besvarad.

Föredrogos ånyo statsutskottets den 12 och 14 i denna månad bordlagda utlåtanden och memorial:

nr 80, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående användande av överskott i djurgårdskassan till vissa byggnads- med flera arbeten vid *Ulriksdals, Haga* och *Drottningholms slott* m. m.,

nr 81, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående ersättning till vissa diplomatiska och konsulära tjänstemän i utlandet för kursförlust i anledning av kriget,

nr 82, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anställande av en mariningenjörstipendiat över stat,

nr 83, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående ytterligare anslag till anskaffande av ny rullande materiel vid statens järnvägar,

nr 84, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående järnvägsförbindelse mellan svenska och finska järnvägsnäten vid Haparanda,

nr 85, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående vissa ändringar i gällande avlöningsreglemente för tjänstemän vid statens vattenfallsverk,

nr 86, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag av lånemedel för gäldande av kostnader för införandet av statsmonopol å tobakstillverkningen i riket,

nr 87, i anledning av väckta motioner om anslag till avlöning m. m. för riksdagens militieombudsman, samt

nr 88, om anvisande av de i regeringsformens 63 § föreskrivna kreditivsummor.

Vad utskottet i dessa utlåtanden hemställt bifölls.

Herr talmannen yttrade att han efter överenskommelse med herr talmannen i andra kammaren finge föreslå, det första kammaren ville besluta att vid sammanträde, som komme att hållas tisdagen den 18 innevarande månad, företaga val av föreskrivet antal valmän jämte suppleanter för utseende av riksdagens justitieombudsman och riksdagens militieombudsman jämte deras efterträdare.

Detta förslag antogs.

Föredrogs ånyo sammansatta stats- och jordbruksutskottets den 12 och 14 innevarande maj bordlagda utlåtande nr 1, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående överlåtelse av mark till lantförsvaret att användas till förläggningsplats och övningsfält för fälttelegrafkåren jämte två i ämnet väckta motioner.

Om anskaffande av förläggningsplats åt fälttelegrafkåren.

I en till riksdagen den 12 mars 1915 avlåten proposition, nr 110, hade Kungl. Maj:t, under åberopande av bilagt utdrag av statsrådsprotokollet över lantförsvarsärenden för samma dag, föreslagit riksdagen medgiva,

att den 14 mars 1916 till lantförsvaret, för att användas till förläggningsplats och övningsfält för fälttelegrafkåren, överlåtes dels från domänstyrelsen de under styrelsens förvaltning varande lotterna nr 1—4, 7 och 12—21 om tillhoppa 38,5390 hektar av norra skiftet av Uppsala hovstalläng, dels ock från Ultuna lantbruksinstitut den del av Kungsängen, som fölle inom de å en vid statsrådsprotokollet fogad karta angivna fulldragna blåa linjerna och i areal innehölle 86 hektar,

att, såsom vederlag för sistnämnda överlåtelse, utöver viss gottgörelse i penningar, till Ultuna lantbruksinstitut den 14 mars 1916 från domänstyrelsen överlåtes södra skiftet av Uppsala hovstalläng, med undantag dock för därå befintliga lägenheten Grönvik, som med

Om anskaffan- en areal av 50 ar torde för domänfondens räkning få till Ruben
de av förlägg- Jansson, som ägde därå befintliga byggnader, försäljas för en köpe-
ningsplats åt skilling av 1,000 kronor.

fälttelegraf-
kåren.

(Forts.)

samt att nyssnämnda överlåtelse från domänstyrelsen finge ske mot den ersättning, Kungl. Maj:t kunde bestämma, eller efter motvarande nedskrivning i statens domäners fond.

I anledning av förenämnda proposition hade inom andra kamaren väckts två motioner, nämligen nr 209 av herr Zetterstrand, däri hemställts, att propositionen icke måtte av riksdagen bifallas, samt nr 221 av herr Thorsson, däri hemställts, att riksdagen med avslag å Kungl. Maj:ts proposition ville hos Kungl. Maj:t anhålla om förnyad utredning och därpå grundat förslag angående förläggning av fälttelegrafkåren.

Efter överenskommelse mellan stats- och jordbruksutskottet hade förevarande framställningar hänskjutits till behandling av sammansatt stats- och jordbruksutskott, som i föreliggande utlåtande på anförda skäl hemställt, att riksdagen, med avslag å Kungl. Maj:ts ifrågavarande proposition, måtte i anledning av herrar Zetterstrands och Thorssons förevarande motioner i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla om förnyad utredning och därpå grundat förslag angående förläggning av fälttelegrafkåren.

Herr statsrådet Mörcke: Herr talman, mina herrar! Med den behandling frågan om fälttelegrafkårens förläggning fått inom utskottet kan man ju säga, att denna fråga redan kan anses så gott som avgjord, och jag skall därför endast framhålla de synpunkter, som varit de ledande vid avfattandet av den kungl. propositionen.

Frågan om fälttelegrafkårens förflyttning från Marieberg till annan ort har redan länge stått på dagordningen, framför allt av det skäl, att den dyrbara tomten borde utnyttjas för annat ändamål. I början voro nog alla vederbörande ense om, att fälttelegrafkåren liksom övriga stockholmstrupper borde förflyttas till Järvafältet. Så småningom har emellertid en ny faktor tillkommit. Sedan flygmaskiner inköpts och flygvapnet införlivats med armén, har frågan kommit i ett annat läge. Järvafältet lämpar sig ingalunda för flygövningar. Terrängen därstädes, som är synnerligen lämplig för andra militära övningar, lämpar sig icke såsom flygfält — den är småbruten och skogig — och man måste alltså se sig om efter en annan plats för ett flygfält. Bland andra platser kom man då att tänka på Kungsängen invid Uppsala, som enligt allas enstämmiga omdöme vore ett synnerligen gott flygfält. För de lätta flygningarna i början under utbildningstiden finnes där öppen mark öster ut från förlägningsplatsen, och för de svåra flygningarna skogig mark åt väster. Fackmännens omdöme har varit, att detta flygfält, snart sagt, skulle närma sig idealet för ett sådant.

De krav man ur förläggningssynpunkt måste uppställa på en förläggningsort för fälttelegraftrupperna och flygavdelningarna äro väsentligt olika. Beträffande fälttelegraftrupperna är det av många skäl nödvändigt att förlägga dem till huvudstaden eller dess grannskap, medan däremot beträffande flygavdelningarna det är ganska likgiltigt var de förläggas, endast de få ett lämpligt övningsfält i sin närhet. Fördelaktigt vore dock, att såväl fälttelegraftrupperna som flyg- och ballongavdelningarna kunde förläggas till samma plats. Det vore fördelaktigt ur rent militär synpunkt därför, att den gemensamma chefen då finge bättre tillfälle att övervaka och inspektera övningarna av alla slag, och vidare ur ekonomisk synpunkt därför, att endast ett kasernetablisement i sådant fall behöfve uppföras.

*Om anskaffande av förläggningsplats åt fälttelegrafkåren.
(Forts.)*

Med dessa synpunkter för ögonen kan man icke undra över, att tanken fallit på Uppsala, som ju, såsom sagt, kan prestera ett synnerligen gott flygfält och dessutom, enligt vad chefen för fortifikationen framhållit, icke är längre beläget från huvudstaden, än att fälttelegraftrupperna mycket väl kunna dit förläggas. I enlighet härmed utgick också förra årets härordningsproposition från att endast ett etablissement skulle användas för både fälttelegraftrupperna och flygavdelningarna, och i härordningsförslaget beräknades icke heller kostnaderna för mer än ett sådant etablissement. Riksdagen godkände dessa beräkningar och fastslog, att anslaget skulle utgå från och med år 1916. Den föreliggande kungl. propositionen innehåller sålunda ingenting annat, än som varit en direkt följd av härordningsbeslutet.

Jag är visserligen icke blind för, att det är förenat med vissa olägenheter, att Ultuna lantbruksinstitutet berövas det område, som här är i fråga. Men å andra sidan synas dessa olägenheter i viss mån kunna hävas, i enlighet med den redogörelse, som lämnas i propositionen.

Jag vill betona, att jag anser, att ett sådant uppskov, som nu skall ske, icke egentligen medför någon mera avsevärd skada, och jag har därför ingenting att erinra mot utskottets förslag, att en ytterligare utredning anställles i frågan. Men jag vill hava sagt, att det knappast är troligt, att en kommande utredning skall kunna giva vid handen, att man kan finna en plats, som är lämplig till förläggningsplats för såväl fälttelegraftrupperna som ballong- och flygavdelningarna just ur de synpunkter jag framhållit, utan måhända skall man nödgas bygga två etablissement, och därigenom komma ju kostnaderna att ökas.

Herr Ericsson, Aaby: Herr talman! Utskottet har, såsom herrarna se av utlåtandet, tagit hänsyn till det förhållandet, att denna förläggning skulle äga rum till ett av statens högre lantbruksläroverk, och att en avsevärd areal första klassens jord komme att upptagas för förläggningsplats och flygfält. Men detta har icke varit avgörande för utskottet, utan det avgö-

*Om anskaffan-
de av förlägg-
ningsplats åt
fälttelegraf-
kåren.
(Forts.)*

rande har varit, att det icke syntts utskottet nog utrett, huruvida det skulle vara fullt lämpligt att förlägga fälttelegrafkåren invid Uppsala tillsammans med denna flygkår, isynnerhet som generalstabschefen yttrat sig i motsatt riktning. Inom utskottet har man tänkt sig, vilket också påpekats av motionärerna, att de övningsfält med därå uppförda byggnader, vilka mångenstädes blivit öde på grund av regementens och kårens förflyttning till kaserner i städerna, skulle kunna tillgodogöras för här ifrågakvarande trupper.

På grund av dessa skäl har utskottet icke ansett sig kunna gå med på den kungl. propositionen, och jag ber att få yrka bifall till utskottets utlåtande.

Överläggningen ansågs härmed slutad, varefter kammaren biföll vad utskottet i nu föredragna utlåtande hemställt.

Föredros ånyo bevillningsutskottets den 12 och 14 innevarande månad bordlagda betänkanden:

nr 30, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till ändrad lydelse av 42 § 2 mom. i förordningen den 15 december 1914 angående statsmonopol å tobakstillverkningen i riket, och

nr 31, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till ändrad lydelse av 9 § i förordningen den 15 december 1914 om vad iakttagas skall i avseende å införande av statsmonopol å tobakstillverkningen i riket.

Vad utskottet i dessa betänkanden hemställt bifölls.

*Om beredande
av driftkredit
åt idkare av
mindre jord-
bruk m. m.*

Föredros ånyo sammansatta banko- och jordbruksutskottets den 12 och 14 bordlagda utlåtande nr 1, i anledning av Kungl. Maj:ts propositioner nr 119 angående åtgärder från det allmännas sida för beredande av driftkredit åt idkare av mindre jordbruk och nr 129 med förslag till lag angående ändrad lydelse av 1 § i lagen den 22 juni 1911 om bankrörelse, till lag innefattande vissa bestämmelser om centralkassor för jordbrukskredit och till lag om ändrad lydelse av 11 § i lagen den 29 juli 1892 angående sparbanker samt i anledning av Kungl. Maj:ts proposition nr 119 i andra kammaren väckta motioner nr 227, nr 232 och nr 234.

Till bankoutskottets behandling hade, i fråga om vidtagande av åtgärder från det allmännas sida för beredande av driftkredit åt idkare av mindre jordbruk, överlämnats följande till riksdagen avlätna Kungl. Maj:ts propositioner, samtliga dagtecknade den 16 april 1915:

nr 119 angående åtgärder från det allmännas sida för beredande av driftkredit åt idkare av mindre jordbruk; samt

nr 129 med förslag till lag angående ändrad lydelse av 1 § i

lagen den 22 juni 1911 om bankrörelse, till lag innefattande vissa bestämmelser om centralkassor för jordbrukskredit och till lag om ändrad lydelse av 11 § i lagen den 29 juli 1892 angående sparbanker,

*Om beredande
av driftkredit
åt idkare av
mindre jord-
bruk m. m.*

(Forts.)

ävensom nr 128 med förslag till ändrad lydelse av § 18 mom. 2 i förordningen den 22 juni 1883 angående en postsparbank för riket, vilken delvis berör här ifrågakvarande ämne.

Därjämte hade till bankoutskottet överlämnats följande inom andra kammaren väckta, i samband med förevarande proposition nr 119 stående motioner, nämligen

nr 227, av herr *Linders*,

nr 232, av herr *Magnusson* i Skövde, och

nr 234, av herr *Olsson* i Ramsta.

Efter överenskommelse mellan banko- och jordbruksutskottet hade samtliga ovannämnda propositioner och motioner överlämnats till behandling av sammansatt banko- och jordbruksutskott.

På framställning av herr talmannen beslöts, att föreliggande utlåtande skulle företagas till avgörande punktvis och, där så erfordrades, momentvis.

Punkten 1.

Utskottet hade i nu föredragna punkt på anförda grunder hemställt, bland annat, att riksdagen med bifall till Kungl. Maj:ts proposition nr 119, måtte godkänna i utlåtandet intagna bestämmelser angående understöd av statsmedel åt föreningar för beredande av driftkredit åt idkare av mindre jordbruk.

Reservationer hade avgivits av bland andra herr *Roos*, som med instämmande av herr *Lindblad*, anförde:

»Med fästad hänsyn såväl till frågans stora innebörd för vårt land som till de gynnsamma resultat som, särskilt i Tyskland, vunnits genom beredandet av driftkredit åt idkare av mindre jordbruk, vill jag för min del icke yrka avslag å föreliggande kungl. proposition nr 119, men vill — i betraktande av att erfarenhet helt och hållet saknas huruvida dessa kreditföreningar här i landet komma att vinna anslutning och i anseende till de av fullmäktige i riksgäldskontoret uttalade betänkligheterna — reservera mig mot den del av förslaget, som innehålles i kungl. propositionens sista stycke, och föreslå, att detsamma måtte erhålla följande ändrade lydelse: »samt dels medgiva att för centralkassa för jordbrukskredit, som vinner godkännande från det allmänna sidan, svenska statens obligationer till värde av 100,000 kronor må intill ett sammanlagt belopp av högst 500,000 kronor överlämnas till Sveriges riksbank» etc. Detta senare belopp motsvarar sammanlagda värdet av de panter, som till riksbanken

Om beredande
av driftkredit
åt idkare av
mindre jord-
bruk m. m.

borde överlämnas för de 5 centralkassor, vilka av Kungl. Maj:t beräknats komma att bildas under år 1916.»

(Forts.)

Herr Roos: Herr talman, mina herrar! I föreliggande betänkande är det särskilt en punkt, som varit föremål för mycken uppmärksamhet såväl av de sakkunniga, som vid två olika tillfällen haft frågan om hand, som ock i Kungl. Maj:ts förslag, och det är frågan om medelanskaffningen. Det har varit på tal, att erforderliga medel skulle anskaffas antingen genom statslån, eller genom intimt samarbete med sparbankerna, eller ock att denna bankverksamhet skulle baseras på inlåning av medel från allmänheten, och det är på denna basis Kungl. Maj:ts förslag nu vilar. Genom en sådan anordning har man ansett, att en mellanhand skulle kunna undvikas och att sålunda de lån, som skulle tillhandahållas jordbruksidkare kunde utlämnas till lägsta möjliga ränta. Skulle emellertid denna inlåning slå slint, d. v. s. tillräckliga medel därigenom icke kunna anskaffas, ökas svårigheterna i väsentlig mån att anskaffa medel mot lägre ränta, än vad som nu måste betalas, och i så fall bortfaller fördelarna av denna anordning. Den mellanhand man velat undvika, kommer i så fall i själva verket att finnas.

Ser man närmare på den föreslagna lagen, skulle dessa jordbrukskassor bildas av ett antal, minst 15, jordbruksidkare, ägare eller brukare av minst ett halvt hektar jord, och därest dessa, ungefär så många som finnas i ett medelstort byalag, skulle vara överens att bilda en jordbrukskassa och uppfylla de bestämmelser, Kungl. Maj:t i sådant avseende kan finna gott bestämma, skulle de få starta en sådan kassa. Hava sedermera tio stycken sådana jordbrukskassor bildats, kan man tänka sig etablerandet av en centralkassa, som skall bestå av en sammanslutning av samtliga jordbrukskassor uti ett län eller i ett par angränsande län. Efter denna centralkassas bildande skulle från riksgäldskontoret få till riksbanken överflyttas obligationer till värde av 100,000 kronor, vilka skulle anses utgöra säkerhet för centralkassans förbindelser. Jag tror nu, att såväl svårigheterna med avseende på inlåning som möjligheten att nöjaktigt kunna övervaka denna verksamhet äro så pass stora, att man måste ställa sig skeptisk gentemot dessa centralkassor. Emellertid måste å andra sidan medges, att det mål man strävar till, väger så tungt och behöver så väl tillvaratagas, att även stora betänkligheter kunna tänkas få vika.

Jag har egentligen med min reservation avsett att påpeka, att då Kungl. Maj:t föreslagit, att för varje centralkassa skulle deponeras statsobligationer för 100,000 kr., jag däremot och i avslutning till Kungl. Maj:ts egen mening om att blott fem sådana kassor kunde väntas bli bildade under 1916, ansett att behovet sålunda f. n. endast skulle omfatta ett belopp av 500,000 kr. i obligationer. Jag har sålunda allenast velat framhålla önskvärdheten av att icke taga steget längre, än att vi reglera den

verksamhet, som Kungl. Maj:t själv ansett kunna komma ifråga under år 1916. Kungl. Maj:t har dessutom begärt 10,000 kronor såsom bidrag till organisationskostnader för dessa centralkassor. Då Kungl. Maj:t i och för erhållande av ökat anslag till organisation av nya kassor i varje fall måste vända sig till riksdagen, skulle jag ansett det lyckligare, om Kungl. Maj:t samtidigt även fått göra framställning rörande bildandet av ytterligare centralkassor, så att vi icke nu skulle för hela landet fastspika de typer och normer, som skulle gälla för dessa centralkassor. Ty det måste dock anses möjligt och till och med troligt, att under årens lopp en ganska vidsträckt erfarenhet skall vinnas om att förmerna för dylika kassor lämpligen ändrades, och det vore då lättare att i sammanhang med beviljandet av nytt anslag såsom bidrag till organisationskostnader tillämpa de nya former, som erfarenheten visat vara önskvärda.

För närvarande har jag, herr talman, intet yrkande.

Friherre Hermelin: Herr talman! Jag skall icke ingå på något vidare bemötande av den siste talarens anförande, då jag förmodar, att sammansatta utskottets ärade ordförande kommer att göra det. Jag vill endast för min personliga del uttrycka ett stilla beklagande, att vid den fortsatta behandlingen av jordbrukskrediten det icke lyckats Kungl. Maj:t att åstadkomma närmare samband med sparbankerna, än det föreliggande förslaget visar, utan att den utvägen måst tagas att bereda plats för nya bankinstitutioner i form av s. k. *centralkassor*. — Jag vill dock hoppas, att i den mån dylika kassor icke komma att i framtiden inrättas, det skall hava visat sig, att våra sparbanker på ett verksamt sätt sökt understödja de *lokala jordbrukskreditföreningarna*, d. v. s. jordbrukskassorna. Ty såsom jag i fjol antytt, ju större inkomster det kan komma från jordbruket, i dess större omfattning kunna även sparbankerna främja sina syften, detta särskilt inom jordbruksklassen.

Jag har för närvarande endast att yrka bifall till Kungl. Maj:ts och utskottets förslag.

Herr Ekman, Johan Emilson: Herr talman! Vid behandlingen i sammansatta banko- och jordbruksutskottet av denna fråga, kunde förslagens vänner med tillfredsställelse konstatera, att några principiella betänkligheter mot saken icke funnos. Även de ledamöter i utskottet, som förra året, då skrivelseförslaget behandlades, varit tveksamma, hade nu låtit sina betänkligheter fara, så att utskottet till slut stod enigt om den princip förslaget innehöll. De anmärkningar, som gjorts här i dag, röra också mest skäligen periferiska delar. Vad de anmärkningar beträffa, som framförts av den ärade representanten på Kronobergsbanken, nämligen att icke mera än fem centralkassor skulle under år 1916 understödjas av Kungl. Maj:t, vardera med 100,000 kronor i statsobligationer, får jag säga, att även den, som har

Om beredande av driftkredit åt idkare av mindre jordbruk m. m.

(Forts.)

Om beredande av driftkredit åt idkare av mindre jordbruk m. m. (Forts.)

den största förhoppning om framgång för detta förslag, knappt kan tänka sig, att det skulle gå så fort med dessa jordbruks- och centralkassor, att redan under loppet av nästa år ens så många centralkassor som fem skulle komma till stånd. Min tro är, att det kommer att gå ganska långsamt. Det gäller här en fullkomligt ny, oprövad sak, som kanske behöver inarbetas i det allmänna medvetandet, innan den kommer till någon större omfattning och användning. Jag har därför icke alls något emot den reservation, som herr Roos avgivit. Om icke utskottet förenat sig med honom och tagit upp hans synpunkt i sitt betänkande, är det endast därför, att det icke ansett den minsta risk föreligga, och att det därför vore bättre att låta den saken utveckla sig utan allt för mycket begränsning och bestämmelser, som kanske hos många skulle väcka tanke på, att det här vore fråga om en farlig sak.

Vad den ärade representantens på Hallandsbanken anmärkningar beträffar, så sade han, att det var beklagligt, att icke ett närmare samarbete mellan jordbrukskassorna och sparbankerna kunnat föreslås. Det är ju, om man tänker närmare på saken, icke så lätt att etablera ett sådant samarbete. Ingen kan föreskriva sparbankerna, huru de skola placera sina medel, utan de hava sin fulla frihet. Det är min förhoppning, att de nya anstalterna för jordbrukskrediten skola i största möjliga omfattning anlita sparbankerna i den mån lån i dessa kunna erhållas för billigare ränta. Jag vill särskilt pointera, att det icke på minsta sätt är meningen att skapa någon institution, som kan skada eller konkurrera med sparbankerna, utan man har allenast valt ett av de medel, som man litat allra mest till, då det gäller att bereda möjlighet för dessa jordbrukskassors förseende med lånemedel. Jag tror mig kunna säga, att i andra kammaren den reservation, som herr Roos framhöll, icke kommer på tal. Antagligen blir andra kammarens beslut, ifall det går melder, som kanske hos många skulle väcka tanke på, att det här föreslagit.

Ehuru jag icke skulle hava något emot att antaga herr Roos' reservation, tror jag, att för frågans lösning utan vidare besvär det vore lyckligt, om denna kammare ville bifalla utskottets förslag oförändrat, vartill jag, herr talman, yrkar bifall.

Herr Petersson, Alfred: Jag ber, herr talman, att få anknyta några mycket korta anmärkningar och reflexioner till det förslag, som nu föreligger. Det är, som kammaren vet, resultatet av ett mycket långvarigt förberedande utredningsarbete. Det är sålunda icke på något sätt något hugskott och icke något hastverk, utan det är såväl till sina grunder som sina detaljer granskat och skärskadat från alla möjliga synpunkter. Jag tror därför inte, att kammaren nu behöver hysa några betänkligheter mot att fatta ett beslut i överensstämmelse med den

kungl. proposition, som är av utskottet tillstyrkt. Förslaget är, som man vet, byggt på en mycket sund princip, nämligen principen om självhjälp, om hjälp till självhjälp, kan man säga, och statens understöd rent pekuniärt är mycket obetydligt och för resten avsett att bortfalla, så snart rörelsen kan tänkas hava kommit i gång. För min del tror jag också, att förslaget, mot vilket ju tidigare många betänkligheter framförts från olika håll, betänkligheter som också hava tagits under allvarlig omprövning — kan, om det antages, komma att bli av synnerligen stor betydelse. Jag vill därmed icke hava sagt, att det genom ett trollslag skall åstadkommas något underverk eller något särskilt stort uppsving. Men jag tror, att det finnes stora möjligheter till utveckling. Framgången beror naturligtvis i utomordentligt hög grad — jag skulle kunna säga: endast och allenast — på huruvida våra jordbrukare äro i stånd att utnyttja de möjligheter, som härigenom beredas, och att förstå särskilt betydelsen av sammanslutningens idé. Jag vet mycket väl, att denna sammanslutningstanke, denna solidaritetstanke särskilt hos våra mindre jordbrukare, icke ännu är så utvecklad, och man kan därför åtminstone i början icke hysa så synnerligen stora förhoppningar.

Jag kommer nu till de invändningar, som gjorts mot förslaget. Det har ju dock så vitt jag förnummit, icke yrkats något annat än bifall till utskottets förslag. Vad särskilt herr Roos' reservation beträffar, kan jag icke inse, att den är av så stor betydelse, ty här har ju i Kungl. Maj:ts och utskottets förslag föreslagits, att för varje centralkassa, som kommer till stånd, skulle överlämnas ett antal statsobligationer till värde av 100,000 kronor — således endast i den mån kassor komma till stånd, komma obligationer att tagas i anspråk, icke dessförinnan. Jag kan icke inse, varför detta skulle inskränkas till ett antal av fem kassor, och det skulle behöva fattas nytt beslut, huruvida man skall gå vidare på samma väg eller icke. Denna garanti-form av statsobligationer har givetvis tillkommit för att ersätta vad som förut varit tänkt och föreslaget, nämligen att staten skulle ställa till jordbrukskreditens förfogande ett visst belopp, som för bortåt 10 år sedan av lantbruksstyrelsen föreslogs ända till 10 miljoner, men sedan minskats till 2 miljoner kronor. I stället har Kungl. Maj:t nu valt detta förslag, som jag för min del finner mycket välbetänkt. Det är naturligtvis avsett att stärka centralkassornas ställning och öppna ökade möjligheter för dem att anskaffa penningar från annat håll vare sig från sparbankerna, postsparbanken eller pensionsförsäkringsfonden, som här ifrågasatts, eller också genom inlåningsrörelse. Således tror jag, att i detta avseende kammaren icke kan hava anledning att frånga det kungl. förslaget.

Jag vill slutligen uttala ett önskemål. Det har tidigare under frågans behandling särskilt i det departementsförslag, som utarbetades 1913, ifrågasatts behovet av en eller annan ex-

*Om beredande
av driftkredit
åt idkare av
mindre jord-
bruk m. m.
(Forts.)*

Om beredande
av driftkredit
åt idkare av
mindre jord-
bruk m. m.

(Forts.)

pert för att stå till tjänst med upplysningar och med råd och dåd särskilt vid startandet av denna rörelse. Detta har icke upptagits i Kungl. Maj:ts förslag, utan man har hänvisat till framtiden och till de konsulenter, som nu finnas. Ja, vad beträffar de konsulenter, som finnas, vill jag säga, att de hava sina speciella uppgifter och äro i allmänhet väl skickade att utföra dessa uppgifter, men på det rent finansiella och bankmässiga området kan man icke vänta mycket av dem; jag tror åtminstone icke, att man har rätt att göra det. Dessutom vet man ju, att denna rörelse har nått en mycket hög, en, man kan säga, alldeles oerhörd utveckling i vissa av våra grannländer, särskilt Tyskland. Det vore efter min tanke synnerligen önskvärdt, om det kunde beredas tillfälle för någon lämplig person att där på ort och ställe studera denna jordbrukskreditrörelse samt inhämta ökad kännedom om densamma för att sedan i sin mån kunna vara till hjälp och nytta särskilt vid startandet av de kassor och föreningar, som här är fråga om.

Jag har icke något vidare att nu yttra, utan ber att få yrka bifall till utskottets förslag.

Herr statsrådet friherre Beck-Friis: Herr talman, mina herrar! Såsom den föregående ärade talaren sade, är det föreliggande förslaget resultatet av ett mångårigt och samvetsgrant utredningsarbete. Exempel från utlandet hava tagits i mycket stor utsträckning, och som bekant hava dessa kassor för jordbrukskreditens hjälp fått mycket stor utveckling i åtskilliga länder. De principer, efter vilka dessa utländska jordbrukskassor lagts, äro vitt skilda, och det förslag, som nu här framläggas, har sitt ursprung dels från Tyskland, dels från Frankrike. Själva organisationen grundar sig huvudsakligen på de tyska kassorna, under det från Frankrike tagits bestämmelsen, att staten skall lämna en viss säkerhet hos riksbanken för att därigenom bereda möjlighet för centralkassorna att rediskontera i riksbanken.

I Tyskland hava jordbrukskassorna en mycket större frihet, än som här i förslaget givits dem. Det har nämligen visat sig, att de tyska kassorna ofta lockats in på spekulation, som icke haft direkt samband med jordbruket, utan som föranlett, att man kommit in på industrins område, och därigenom vållat åtskilliga missgrepp i spekulationer och dylikt. Detta hoppas jag i det förevarande förslaget skall vara förebyggt, så att det icke kommer att inträffa här.

Friherre Hermelin gav uttryck åt sin oro för våra sparbanker. Jag vill säga den ärade talaren, att sådan har jag också haft. Jag är nämligen en varm vän av den lilla sparbanksrörelse, som finnes i våra bygder, och jag var orolig för, att den nya institutionen skulle komma att inverka störande på denna rörelse. Exemplet från Belgien hava likväl visat, att så icke behöver bliva fallet. Där har det gått mycket

lyckligt för sig att utveckla jordbrukskassor, utan att de ingripit på sparbankernas verksamhet, och våra sparbanker torde redan nu vara så solitt grundade och hava så stort kapital till sitt förfogande, att man icke kan tänka sig, att deras verksamhet kan komma att störas. I Norge har man visserligen gått så tillväga, att man bundit jordbrukskassorna så nära vid sparbankerna, att de skulle bliva rent av beroende utav varandra. Men där har visat sig, att det icke har lyckats att få någon utveckling på dessa jordbrukskassor. Där pågår just nu utredning i syfte att giva dem en vidare rätt för sin penningrörelse, än att de skola behöva vara bundna uteslutande vid sparbankerna.

Jag tror för övrigt, att man icke skall se på denna sak på det sätt, att från det riksdagen, såsom jag hoppas, nu fattar ett bestämt beslut i denna fråga, allting därmed skall vara i full gång. Det har tvärtom visat sig i alla länder, att det behövs en ganska lång tid, innan organisationen blir fullbordad, och innan kassorna börja få en större verksamhet. Men därför är det av dess större vikt, att denna organisation är fastslagen, och att man således i orterna får börja att arbeta på densamma.

Vad angår räntefrågan är givet, att när staten icke direkt ställer medel till förfogande, räntan kommer att bliva beroende på den allmänna räntan. Jag har låtit undersöka, hur det ställt sig i Tyskland i detta avseende, och där har visat sig, att räntesatserna inom jordbrukskreditverksamheten varit mycket mindre varierande än till och med i tyska riksbanken. Således kan man hava den förhoppningen, att så även skall bliva fallet här, d. v. s. att man skall kunna få en ganska fast ränta vilket naturligtvis är till stor fördel för denna rörelse.

Herr talman, några allvarliga anmärkningar hava icke blivit framställda mot förslaget, och jag hyser därför den förhoppningen, att kammaren kommer att antaga detsamma samt ber att på anförda skäl få tillstyrka bifall därtill.

Efter härmed slutad överläggning biföll kammaren vad utskottet i förevarande punkt hemställt.

Punkterna 2 och 3.

Vad utskottet hemställt bifölls.

Vid förnyad föredragning av sammansatta banko- och jordbruksutskottets den 12 och 14 i denna månad bordlagda utlåtande och memorial:

nr 2, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition nr 128 med förslag till ändrad lydelse av § 18 mom. 2 i förordningen den 22 juni 1883 angående en postsparbank för riket, och

Om beredande av driftkredit åt idkare av mindre jordbruk m. m.

(Forts.)

nr 3, angående ersättning åt sammansatta banko- och jordbruksutskottets sekreterare och vaktmästare,
biföll kammaren vad utskottet i dessa betänkanden hemställt.

Vid ånyo skedd föredragning av jordbruksutskottets den 12 och 14 innevarande maj bordlagda utlåtande nr 54, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag med särskilda bestämmelser beträffande viss samfällid skogsmark inom Kopparbergs län, biföll kammaren vad utskottet i detta utlåtande hemställt.

*Om åtgärder
för höjande av
det mindre
jordbruket.*

Föredrogs ånyo jordbruksutskottets den 12 och 14 innevarande månad bordlagda memorial nr 55, i anledning av återremiss å punkten 39 under nionde huvudtiteln angående anslag till åtgärder för höjande av det mindre jordbruket.

I den till riksdagen den 14 innevarande år avlätna propositionen angående statsverkets tillstånd och behov hade Kungl. Maj:t under nionde huvudtiteln i punkten 39 föreslagit riksdagen att medgiva, att vad vid utgången av år 1915 kvarstode oanvänt å anslaget till åtgärder för höjande av det mindre jordbruket måtte av Kungl. Maj:t under år 1916 disponeras för enahanda ändamål, ävensom förklara, att, vid sådan disposition av 1915 års anslag jämväl under år 1916, hinder ej mötte vare sig för att det belopp av anslaget, 50,000 kronor, som skolat i första hand utgå till premiering av mindre odlingsföretag, helt eller delvis användes till andra med anslaget avsedda ändamål, eller för att till understödjande av sådan undervisning, som avsåge att främja det mindre jordbruket, men icke på annat sätt kunde komma i åtnjutande av statsunderstöd, av anslaget utginge sammanlagt högre belopp än 20,000 kronor.

I sitt utlåtande nr 1 angående regleringen av utgifterna under oförmälda huvudtitel hade utskottet under punkt 39 hemställt, att riksdagen måtte, i anledning av Kungl. Maj:ts ifrågavarande framställning och en inom andra kammaren av herr Ekerot i ämnet väckt motion, nr 33, *dels* medgiva, att vad vid utgången av år 1915 kvarstode oanvänt av anslaget till åtgärder för höjande av det mindre jordbruket finge av Kungl. Maj:t under år 1916 disponeras för enahanda ändamål, *dels ock* å extra stat för år 1916 för samma ändamål anvisa ett anslag av 120,000 kronor.

Vid behandlingen av detta ärende hade enligt utskottet tillhandakomna protokollsutdrag båda kamrarna visat nämnda punkt åter till utskottet för ny handläggning.

Då utskottet icke funnit anledning att frångå sitt förut i ärendet avgivna förslag, hade utskottet under återopande av de i förberörda utlåtande anförda skäl i nu föredragna utlåtande hemställt,

att riksdagen måtte i anledning av Kungl. Maj:ts ifrågavarande framställning och herr Ekerots förevarande motion,

a) medgiva, att vad vid utgången av år 1915 kvarstode oanvänt av anslaget till åtgärder för höjande av det mindre jordbruket finge av Kungl. Maj:t under år 1916 disponeras för enahanda ändamål; samt

b) å extra stat för år 1916 för samma ändamål anvisa ett anslag av 120,000 kronor.

Reservation hade anförts av herrar *Ericsson*, *Odelberg* och *Paulson* utan angivande av deras mening.

Herr *Ericsson*, Aaby: Herr talman, mina herrar! Såsom herrarna torde erinra sig, har denna fråga varit före i kammaren en gång förut under innevarande riksdag, men blivit återremitterad till utskottet på den grund, att man ville se tiden an och avvakta, huruvida några besparingar kunde uppstå i budgeten, varigenom det skulle underlättas att bevilja det av herr *Ekerot* begärda anslaget å 120,000 kronor. Då det nu lider mot riksdagens slut, har utskottet upptagit frågan till förnyad behandling, som resulterat i att utskottet vidhållit sitt föregående yrkande om bifall dels till Kungl. Maj:ts framställning i punkten 39 under nionde huvudtiteln, dels till den av herr *Ekerot* väckta motionen.

Några skäl hava emellertid egentligen icke anförts från utskottet till stöd för att budgetens ställning blivit bättre. Under sådana förhållanden hava vi, som förut reserverat oss emot beslutet, ansett oss böra fortfarande intaga samma ståndpunkt och yrka bifall till Kungl. Maj:ts under a) upptagna framställning, men avslag å herr *Ekerots* i ärendet väckta motion.

Jag ber nu, herr talman, att få yrka bifall härtill.

Herr *Holmquist*: Då detta ärende förra gången förelåg på kammarens bord, tillät jag mig att yrka bifall till utskottets då föreliggande utlåtande. Nu har utskottet vid förnyad prövning av ärendet kommit till samma slut som förra gången. Vid sådant förhållande tillåter jag mig att även nu, herr talman, yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr *Swartz*: Jag anser mig skyldig upplysa, att, såvitt man kan finna, det icke föreligger något absolut hinder att taga in i budgeten en sådan utgift som denna, och detta helt naturligt, ty eljest vore ju våra finanser bra skrala, om det icke finnes möjlighet att skaffa 120,000 kronor. En annan sak är dock, huruvida det är lämpligt att under nuvarande förhållanden göra det. Då måste jag säga ifrån, att jag anser det vara synnerligen olämpligt att giva ett anslag av denna beskaffenhet, som utan tvivel mycket väl kan anstå till bättre tider, under det att de tillgångar, som vi hava, väl behövas icke allenast för de utgifter, vilka nu skola tagas upp i föreliggande stat, utan

*Om åtgärder
för höjande av
det mindre
jordbruket.
(Forts.)*

Om åtgärder för höjande av det mindre jordbruket.
(Forts.)

ännu mer för en kommande, till vilken jag tror, att man kan behöva alla besparingar som äro möjliga att göra.
Jag ber att på dessa skäl, herr talman, få förena mig med reservanterna.

Överläggningen förklarades härmed slutad, varefter herr talmannen yttrade, att beträffande förevarande utlåtande yrkats, dels att vad utskottet hemställt skulle bifallas, dels ock av herr *Ericsson, Aaby*, att kammaren, med avslag å utskottets hemställan, i den mån den skilde sig från Kungl. Maj:ts i ämnet gjorda framställning, skulle bifalla denna framställning oförändrad; och förklarade herr talmannen sig anse den förra propositionen, vilken upprepades, vara med övervägande ja besvarad.

Herr *Ericsson, Aaby*, begärde votering, i anledning varav uppsattes, justerades och anslogs en så lydande omröstningsproposition:

Den, som bifaller vad jordbruksutskottet hemställt i sitt memorial nr 55, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, bifalles herr *Aaby Ericssons* under överläggningen framställda yrkande.

Omröstningen företogs, och vid dess slut befunnos rösterna hava utfallit sålunda:

Ja — 63;

Nej — 62.

Vid förnyad föredragning av jordbruksutskottets den 12 och 14 i denna månad bordlagda utlåtande nr 56, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående ersättning till statens lantbrukskonsulent i England för kursförlust i anledning av kriget, biföll kammaren vad utskottet i detta utlåtande hemställt.

Ang. överlåtande till Uppsala spårvägsaktiebolag av en till Ultuna hörande utgård.

Föredrogs ånyo jordbruksutskottets den 12 och 14 innevarande maj bordlagda utlåtande nr 57, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående överlåtande under viss förutsättning till Uppsala spårvägsaktiebolag av den till Ultuna egendom hörande utgård Graneberg i Uppsala län, samt en i ämnet väckt motion.

I en till riksdagen den 26 mars 1915 avlåten, till jordbruksutskottet hänvisad proposition, nr 140, hade Kungl. Maj:t under

åberopande av bilagt utdrag av statsrådsprotokollet för jordbruks-
ärenden för samma dag föreslagit riksdagen medgiva,

att — under förutsättning att mellan Kungl. Maj:t och kronan
samt Uppsala spårvägsaktiebolag avtal om anläggande och trafike-
rande på bolagets bekostnad och genom dess försorg av spårväg mel-
lan Uppsala och Ultuna träffades i huvudsaklig överensstämmelse
med styrelsens för nämnda bolag i statsrådsprotokollet omförmälda
förslag den 30 oktober 1914 med däri enligt bolagsstyrelsens proto-
koll den 14 mars 1915 gjorda ändringar och tillägg jämte de ytter-
ligare villkor och förbehåll. Kungl. Maj:t kunde finna gott före-
skriva — den till Ultuna egendom hörande utgården Graneberg finge
med äganderätt överlåtas till nämnda spårvägsaktiebolag mot en er-
sättning av 30,000 kronor att kontant betalas vid tillträdet; samt

att nämnda ersättningsbelopp, 30,000 kronor, finge av Kungl.
Maj:t användas till inköp av skogbärande mark för Ultuna egendoms
räkning och att, intill dess detta skett, dess avkastning finge an-
vändas till inköp av skogsprodukter eller bränsle av annat slag för
egendomens behov.

I sammanhang härmed hade utskottet till behandling förehaft
en i anledning av nämnda proposition inom andra kammaren av herr
Erikson i Uppsala väckt, till utskottet hänvisad motion, nr 240, däri
hemstälts, att riksdagen med avslag å Kungl. Maj:ts proposition
ville anhålla, det Kungl. Maj:t täcktes verkställa förnyad utredning
dels beträffande utgården Granebergs under Ultuna verkliga storlek
och värde, dels angående lämpligheten av att kronan avhände sig
hela egendomen eller någon del därav, och dels slutligen om och i så
fall på vad sätt i eventuella försäljningsvillkor borde ingå skyldighet
för köparen att till Ultuna bygga och trafikera spårväg jämte vill-
koren härför och i sammanhang härmed jämväl taga under ompröv-
ning övriga med en försäljning av egendomen samhörande frågor
samt därefter för nästkommande riksdag framlägga de förslag, var-
till utredningen kunde giva anledning.

Utskottet hade i nu föredragna utlåtande på anförda grunder
hemställt,

1) att Kungl. Maj:ts förevarande proposition icke måtte av riks-
dagen bifallas; samt

2) att herr Eriksons förevarande motion måtte få anses besva-
rad genom utskottets under 1) gjorda hemställan.

Herr Strömberg: Herr talman, mina herrar! Jag måste
beklaga det beslut, vartill jordbruksutskottet här kommit, och det-
ta med hänsyn till de många och stora fördelar av olika slag,
som utan tvivel skulle tillfallit Ultuna lantbruksinstitut och
egendom, för den händelse Kungl. Maj:ts proposition nu bifal-
lits. Dessa fördelar hade vunnits för en kostnad, som man
måste säga vara låg i förhållande till fördelarnas beskaffenhet.
Emellertid, såsom förhållandet är, måste jag å andra sidan med

Ang. över-
låtande till
Uppsala spår-
vägsaktiebolag
av en till Ul-
tuna hörande
utgård.
(Forts.)

Ang. över-
lätande till
Uppsala spår-
vägsaktiebolag
av en till Ul-
tuna hörande
utgård.
(Forts.)

tillfredsställelse konstatera utskottets välvilliga motivering, och att denna är sådan, att Kungl. Maj:t bör finna angeläget att med det allra snaraste åter framlägga ett förslag i samma riktning. Mot ett enhälligt utskott kan det naturligtvis icke falla mig in att ens försöka övertala kammaren att gå en motsatt väg än den här föreslagna, men då utskottet såsom skäl för sitt avstyrkande åberopar, att det behövs ny utredning, och stöder detta på vissa skäl, skall jag be att med några ord få bemöta dessa skäl, sådana de här framställts, åtminstone i vad de röra åtgöranden av Ultuna lantbruksinstitutets styrelse, som jag har äran tillhöra.

Det första skäl, som utskottet uppger, är, att det icke är alldeles klart, vilket värde egendomen Graneberg har, som skulle gå i byte, och detta stöder utskottet på den omständigheten, att uppgifterna om arealen icke visat sig absolut tillförlitliga. På detta vill jag svara, att styrelsen naturligtvis utgått från de kartor, som finnas över egendomen; dessa äro visserligen gamla, men styrelsen hade icke den ringaste anledning att tro annat, än att de voro fullt exakta, och arealen har alltid tagits efter dessa kartor. Så snart det emellertid började uppstå tvivel om att dessa kartor icke skulle vara fullt riktiga, lät styrelsen ånyo uppmäta egendomen, och skillnaden visade sig bliva 20 hektar, som egendomen skulle vara större, än de gamla kartorna utvisade. Detta är ju visserligen en stor areal, men den utgöres till största delen av skogsmark och mark av sämre beskaffenhet, så att det ökade värde egendomen därigenom möjligen skulle få är jämförelsevis obetydligt i förhållande till egendomens värde i övrigt. Det torde icke tillkomma mer än cirka 3,000 kronor, om man använder samma å-pris, som förut använts för egendomens värdering.

Vidare är framhållet, att man icke har fullkomlig säkerhet för att kostnaderna för den beräknade spårvägsanläggningen icke upptagits väl högt. I det avseendet ber jag att få framhålla, att Ultunastyrelsen under flera år, under vilka denna fråga varit på tal, underhandlat med Uppsala spårvägsaktiebolag och dess styrelse om hela frågan och därvid även om kostnaderna för spårvägens anläggning. Man har försökt att med stöd av de siffror, man därifrån fått, utöva all nödig kontroll. Såvitt vi härav kunnat bedöma, skulle man rent av kunna säga, att siffran visst icke är för högt, utan snarare väl lågt tilltagen.

Ett tredje skäl är, att de skogsvärderingar, som gjorts av två personer var för sig, icke fullt överensstämma. Den första värderingen gjordes av en kronojägare i trakten, som är mycket anlitad i dylika saker och som anses erfaren och skicklig i sitt värv. Sedan lät styrelsen också för kontrollens skull taxera skogen genom en jägmästare, och dessa båda personers värderingar äro synnerligen väl överensstämmande, om man nämligen tar hänsyn till kubikmassan virke. Den ena kom till ett resultat av 13,154 och den andra till ett resultat av 13,390 kubikmeter; detta

är ju så nära överensstämmande, att man med hänsyn till en så stor areal nästan kan säga, att det är absolut överensstämmelse. Däremot är skillnaden i värde ganska stor vid dessa båda beräkningar, beroende därpå, att kronojägaren använt å-priser, som han ansett vara riktiga, men som dock äro ganska höga med hänsyn till att det gäller en stor areal, och att man icke kan beräkna att för varje parti få högsta pris vid försäljning. Att komma till absolut riktiga priser är ju omöjligt, vilken värdering man än gör, ty det skulle ju icke kunna ske, utan att utbjuda skogen till avverkning eller försäljning, och det har man icke haft rättighet till eller ansett sig kunna göra. Därför har Ultunastyrelsen tagit medelvärdet av bådas värdering, och det tycks mig vara en rätt god grund för bedömandet.

Slutligen har utskottet anfört ett fjärde skäl, nämligen att det synes rimligt, att Uppsala stad skulle kunna lämna ekonomiskt bidrag till en dylik spårväg. Jag skall icke giva mig in därpå, men jag tror mig kunna säga, att detta torde knappast vara tänkbart, åtminstone förrän Uppsala stad inkorporerat hela området, så att det tillhör staden, ty eljest skulle tillkomsten av den föreslagna spårvägen verka i motsatt riktning mot Uppsala stads intressen, nämligen därhän att folk kommer att flytta ut till Graneberg, och det har väl staden icke någon särskild anledning att understödja, i händelse området icke tillhör staden.

Detta har jag velat uttala såsom förklaring i de avseenden, där utskottet gjort anmärkningar. Jag skall emellertid, herr talman, icke framställa något yrkande i saken, utan skall blott uttala den varma förhoppningen, att Kungl. Maj:t i enlighet med utskottets hemställan måtte finna sig föranlåten att mycket snart ånyo framlägga ett dylikt förslag, gärna bättre än det föreliggande, om så är möjligt.

Herr Ericsson, Aaby: Jag hade verkligen hoppats att icke behöva uppträda i denna fråga, men då den siste ärade talaren gått ganska hårt åt motiveringen för utskottets avslagsyrkande, ser jag mig nödsakad att uppträda till försvar för detsamma.

Som herrarna finna, är motiveringen skriven så ytterligt välvilligt mot Kungl. Maj:ts proposition, att vi sluta med orden, att om en förnyad utredning kommer till stånd och denna visar, att det verkligen föreligger behov av att spårvägen anläggas, Kungl. Maj:t icke lärer underlåta att framlägga förslag därom för riksdagen. Vänligare och mera uppmuntrande kan man väl icke skriva.

En ny utredning tycktes dock den siste ärade talaren icke anse vara så behöflig, liksom han ej heller ville medgiva att utskottets skäl vore så synnerligen tungt vägande. Men det vill jag säga herrarna, att jag sällan varit med om att läsa en utredning i en fråga, där jag ansett förnyad utredning behövas bättre än just här. Här gäller det nämligen att byta bort en

Ang. över-
låtande till
Uppsala spår-
vägsaktiebolag
av en till Ul-
tuna hörande
utgård.
(Forts.)

egendom mot en spårvägsanläggning, och denna egendom befinnes vara en tredjedel större än först uppgivits i den kungl. propositionen i frågan, vilket upplyses först sedan propositionen kommit in till riksdagen. Någon värdering av denna tillkommande tredjedel föreligger ännu icke. Jag hemställer, huruvida icke redan detta är alldeles nog skäl för att avslå förevarande proposition.

Det har talats om värderingen av skogen, och att två personer därvid kommit till olika beslut. Ja, man har fått *en* värdering, som slutar på *en* summa, och *en* värdering, som slutar på *en annan*, och då har styrelsen tillgripit den ytterst bekväma utvägen att slå skillnaden mitt itu. Jag erkänner, att sättet är praktiskt, men icke kan man kalla det en tillfredsställande utredning.

Till sist säger man, att det icke är anledning att tro, att Uppsala stad skall göra någonting för saken, och dock framhållas, att det icke skulle behövas några nya bostadsbyggnader på Ultuna, om spårvägen komme till stånd, därför att elever och lärare då skulle kunna bo i Uppsala. Skulle det icke vara skäl nog för att staden tillfrågas, om den icke vill vara med och bidra till företaget?

På grund av vad jag anför, hemställer jag, herr talman, om bifall till utskottets förslag.

Herr Strömberg: Gentemot den siste ärade talaren vill jag säga, att jag trodde mig hava betonat, att jag uppfattat utskottets motivering såsom synnerligen välvillig. Jag förstår därför icke, hur han kan påstå, att jag gått illa åt utskottet för vad det sagt. Tvärtom ville jag uttala min tacksamhet för vad utskottet sagt, och jag ber att få göra det än en gång, i det att jag ånyo ger uttryck åt den förhoppningen, att det skall bliva möjligt, att efter utskottets anvisning ett nytt förslag snart måtte framläggas.

Efter härmed slutad överläggning biföll kammaren vad utskottet i föreliggande utlåtande hemställt.

Vid förnyad föredragning av jordbruksutskottets den 12 och 14 i denna månad bordlagda utlåtande nr 58, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående försäljning av vissa kronoegendomar och upplåtande av lägenheter från sådana egendomar, biföll kammaren vad utskottet i detta utlåtande hemställt.

Vid ånyo skedd föredragning av första kammarens första tillfälliga utskotts den 12 och 14 innevarande maj bordlagda utlåtande nr 12, dels i fråga om skrivelse till Kungl. Maj:t om revision av förordningen angående antagande av släktnamn, dels i fråga om skri-

velse till Kungl. Maj:t såväl angående inskränkning av antalet personliga förnamn i offentliga handlingar som angående utfärdande av bestämmelser rörande tillnamn, som icke äro släktnamn, biföll kammaren vad utskottet i detta utlåtande hemställt;

och som andra kammarens i ämnet fattade beslut således icke blivit oförändrat antaget, skulle jämlikt § 63 mom. 3 riksdagsordningen ärendet återlämnas till andra kammaren för vidare behandling.

Föredrogs ånyo första kammarens första tillfälliga utskotts den 12 och 14 i denna månad bordlagda utlåtande nr 13, i anledning av väckt motion om skrivelse till Kungl. Maj:t angående ändring i gällande bestämmelser rörande kristendomsundervisningen i folkskolan.

Om ändrade bestämmelser rörande kristendomsundervisningen i folkskolan.

I en inom andra kammaren av herr *Sterne* väckt motion, nr 156, hemställdes, att riksdagen ville i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, att Kungl. Maj:t täcktes låta utarbета sådana bestämmelser i den nya normalplanen för folkskolan, att undervisningen i kristendom måtte komma att helt grunda sig på läsning av bibeln eller i särskilda läseböcker sammanförda bibeltexter utan användande av dogmatiska utläggningar i form av läro- och läxböcker, samt att den härigenom från kristendomsundervisningen inbesparade tiden på folkskolans läsplan användes till utökande av den historiska kursen i folkskolan på sätt, som i motiveringen antytts.

Sedan andra kammaren hänvisat motionen till sitt första tillfälliga utskott, avgav detta utlåtande i ämnet, nr 5, i vilket hemställdes, att motionen icke måtte till någon andra kammarens åtgärd föranleda.

Mot utskottets avslagsyrkande hade reservationer avgivits av herrar *Helger*, *Hedström*, *Hedlund* och *Lundström*, vilka ansett, att utskottet i anledning av herr *Sternes* förevarande motion bort föreslå, att andra kammaren för sin del beslutade, att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, att den nya normalplanen för folkskolor erhöles sådan avfattning, att undervisningen i kristendom komme att grundas huvudsakligen på bibeln eller i särskilda läseböcker sammanförda bibeltexter utan användande av dogmatiska läro- eller läxböcker.

Sedan andra kammaren bifallit ifrågavarande reservation, hade ärendet överlämnats till första kammaren, som hänvisat detsamma till förberedande behandling av sitt första tillfälliga utskott, vilket i nu föredragna utlåtande på anförda skäl hemställt, att första kammaren icke måtte biträda andra kammarens i ärendet fattade beslut.

Reservation hade anförts av herrar *Oscar Olsson*, *J. Sandler* och *Olaus Pettersson*, vilka ansett, att utskottet bort hemställa, att

Om ändrade bestämmelser rörande kristendomsundervisningen i folkskolan.
(Forts.)

första kammaren måtte biträda andra kammarens uttalande och således för sin del besluta,
att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, att den nya normalplanen för folkskolor måtte erhålla sådan avfattning, att undervisningen i kristendom komme att grundas huvudsakligen på bibeln eller i särskilda läseböcker sammanförda bibeltexter utan användande av dogmatiska läro- eller läxböcker.

Herr Olsson, Oscar: Frågan om kristendomsundervisningen i folkskolan ligger i dag på ett helt annat sätt, synes det mig, än vad den gjorde förra gången ärendet var före här i kammaren.

Nu förhåller det sig ju nämligen så, att andra kammaren genom sitt i denna fråga nyligen fattade beslut tagit bort båda de två farliga saker i sin motion, vilka väckte den största oppositionen här i kammaren. Sålunda har andra kammaren tagit bestämt avstånd från utmönstrandet av alla läro- och läxböcker, och genom andra kammarens beslut kan också anses fastslaget, att de religiösa sanningarna skola fortfarande inläras läxvis liksom kunskaperna i övriga ämnen. Striden i dag står således endast på den punkten, huruvida dogmatiska läro- eller läxböcker skola få användas eller ej; det är således i dag fråga endast om *dogmatiska* läro- och läxböcker.

Utskottet har i sin motivering i det hela godkänt andra kammarens ståndpunkt i den motivering, som andra kammaren anfört för sitt beslut. Man tycker då, att utskottet också skulle kommit till samma beslut som andra kammaren. Äro motiveringarna ungefär desamma, borde väl också besluten bliva ungefär desamma. Vad är då anledningen till att första kammarens utskott icke kunnat taga andra kammarens beslut? Jo, säger utskottet självt, huvudanledningen är, att andra kammarens beslut är illa formulerat eller dunkelt formulerat på en eller ett par punkter.

Det skulle således bliva en formuleringsfråga, som skulle fälla andra kammarens beslut i denna kammare. Vad är det då för punkter, där formuleringen skulle väcka betänkligheter, därför att den icke är så värst väl stiliserad? Först och främst gäller det att andra kammaren beslutat, att kristendomsundervisningen skall grundas huvudsakligen på bibeln. Första kammarens första tillfälliga utskott fruktas för att man här skulle kunna inlägga den tolkningen, att andra kammaren skulle kunna tänkas vilja lägga kristendomsundervisningen till någon om ock mindre del på ett annat underlag än det bibliska innehållet. Denna farhåga synes mig dock vara minst sagt överdriven, ty om man läser sammanhanget, finner man, att där står, att kristendomsundervisningen bör »grundas huvudsakligen på bibeln eller i särskilda läseböcker sammanförda bibeltexter». Det är således alldeles tydligt, att andra kammaren

med sitt: »huvudsakligen på bibeln» menar: huvudsakligen på bibelns text, vare sig direkt i bibeln eller i för ändamålet särskilt utarbetade läseböcker. Det är däremot icke alls fråga om innehållet.

Den där striden om formuleringen tycks mig snarast vara en spetsfundighet — om av teologisk eller språklig art lämnar jag därhän: det kan hända att dessa båda slags spetsfundigheter mången gång gå ganska nära ihop.

För övrigt får jag säga, att utskottets egna formulering på denna punkt borde, om man ville gå in på språkliga spetsfundigheter, giva anledning till minst samma betänkligheter som andra kammarens, då utskottet säger, att undervisningen skall direkt stödja sig på bibeln. Om undervisningen stöder sig på katekesen eller annan dogmatisk lärobok än katekesen, kan man väl icke precis säga, att undervisningen skulle stödja sig *direkt* på bibeln. Om någon dunkelhet i detta fall föreligger från andra kammarens sida, torde dunkelheten ej vara mindre från första kammarens sida. Men varje människa begriper ju, vad här menas, och därför borde det skäl, som här anförts, våga ganska litet.

Det andra skälet ser ut att vara mycket tungt vid första betraktandet. Utskottet säger, att det i beslutet innefattade kravet på avskaffande vid undervisningen av dogmatiska läro- eller läxböcker skulle kunna vålla missförstånd, ty med en dogm menas, påpekar utskottet, en kyrkligt auktoriserad trossats, och utskottet drar den slutsatsen, att får man icke använda dogmatiska läroböcker, får man icke använda dem, som innehålla kyrkligt auktoriserade trossatser. Det vanliga språkbruket inlägger dock icke en sådan tolkning i uttrycket *dogmatisk lärobok*. Vi kunna ta ett annat område, där saken genast springer i ögonen. Vi tänka oss för den högre undervisningen en politisk handbok. Denna handbok — vi kunna ju tänka oss, att den utarbetats av en liberal — kan naturligtvis framställa olika politiska åskådningar kritiskt eller historiskt eller dogmatiskt. Man kan åtminstone tänka sig även det sistnämnda. Men det är alldeles tydligt, att en sådan politisk handbok, även skriven av en partiman, kan skrivas historiskt och kritiskt och då kallas den icke för dogmatisk handbok, även fastän författaren naturligtvis får i denna handbok taga fram de liberala åskådningarna, vare sig de äro auktoriserade genom särskilda beslut eller icke. Det är naturligtvis på samma sätt med en lärobok i kristendoms-kunskap. Även om den innehåller dogmer, behöver den därför icke vara dogmatisk. Hela utskottets resonemang i andra kammaren visar ock, att det icke alls är tal om att uttränga undervisningen om kyrkans tros- och lärosatser. Meningen är bara precis densamma som första kammarens utskott säger sig hava, nämligen att dessa trossatser skola för barnen framläggas i sitt historiska sammanhang.

Således, de formella betänkligheter, för vilka utskottet här gör sig till tolk, för att hindra första kammaren att antaga

Om ändrade
bestämmelser
rörande
Kristendoms-
undervisningen
i folkskolan.
(Forts.)

Om ändrade
bestämmelser
rörande
kristendoms-
undervisningen
i folkskolan.
(Forts.)

andra kammarens beslut, torde vara tämligen oväsentliga. Här tror jag, att man får se på *saken* något mer än på *formen*.

Utskottet hänvisar till 1903 års riksdagsskrivelse och pekar vidare på vad läroverkskommittén har sagt beträffande det sätt, varpå kristendomsundervisningen enligt riksdagens då fattade beslut bör läggas. Den bör läggas så, att man icke utgår från ett abstrakt, färdigbyggt system. Detta sammanförande, dessa sammanfattande översikter böra komma först på ett högre stadium. Andra kammaren tycks således enligt utskottets mening redan 1903 stå på den ståndpunkten, att de dogmatiska sammanfattningarna icke skola få förekomma i folkskolan, eftersom folkskolans barn sluta skolgången vid tolv år och realskolans barn ända upp till 14 och 15 år få anses stå på för låg utvecklingsnivå, för att det skall anses lämpligt att giva dem sådana sammanfattningar. Således, från utskottets sida borde icke föreliggande bindande skäl mot tillstyrkande av andra kammarens beslut.

Vad skulle resultatet bli av en kristendomsundervisning, lagd på sätt andra kammaren uttryckligen säger sig vilja ha den? En sådan historisk undervisning skulle säkerligen medföra just ett stort framsteg beträffande samvetsfriheten, ty resultatet skulle nog bliva vad andra kammarens utskott säger enligt referat på sid. 7 i första kammarens utskotts utlåtande: Samvetsfriheten »hävdas endast därigenom, att barnen bibringas en sådan efter deras andliga utveckling lämpad undervisning i religiösa ting, som utgör förutsättningen för att de, när de nått tillräcklig mognad, skola kunna själva bilda sig en världsåskådning». Precis detta är det, som avses genom andra kammarens beslut. Jag tror, att utskottets majoritet ock avser detsamma, men då synes mig utskottets majoritet icke böra lägga några hinder i vägen för uppnående av detta mål, och jag tror, att man lägger hinder i vägen, om första kammaren avslår andra kammarens beslut. Det kan ock tolkas så, som om första kammaren i sak hade något emot andra kammarens beslut, och det är det som utskottet, så vitt jag kan förstå, skulle vilja undvika.

Andra kammaren löser genom sitt beslut fullständigt folkskolemyndigheternas händer från nödvändigheten att stanna kvar i den dogmatiserande undervisning, som nu bedrives vid folkskolan. Men om första kammaren följer sitt utskott, ger den nog icke skolmyndigheterna fria händer i detta avseende fullt och helt.

När utskottet hänvisar till 1903 års beslut såsom ett synnerligen lyckligt beslut, så vill jag även fästa kammarens uppmärksamhet på, att detta beslut av 1903 just icke visat sig hava några synnerligen goda frukter. En fängelsepredikant vid ett straffängelse här i Stockholm, skriver i en berättelse till fängvårdsstyrelsen: »Religionens vanmakt iakttagar man med sorg», och han fortsätter: »Hur skulle det kunna vara annorlunda, då religionen huvudsakligen blivit en tråkig katekesläxa, en framställning av Israels historia utan historisk sovring och en framställning av Jesu historia sådan den vanligen bjudes barnen,

till huvudsaklig del sammansatt av underverksberättelser? Hur många ha läst bergspredikan, hur många ha fått lära sig Jesu gudstro och enkla levnadsregler? De levande, hjärtat gripande religiösa idéerna ha torkats ut till några döda, delvis antikverade läxor och bortfalla strax som en ointressant kunskap.»

Det är ju märkligt, att efter 1903 års beslut en fängelsepredikant i Stockholm år 1915 kan skriva på det sättet, och säkerligen har han fullt fog för det han säger. Det synes mig därför, som det icke vore riktigt tillbörligt, att första kammaren endast hänvisar till den ståndpunkt, som kammaren intog 1903, då det icke visat sig bliva några frukter av detta beslut.

Första kammaren kan i dag genom att biträda andra kammarens beslut medverka till en i hög grad förbättrad religionsundervisning, som icke behöver ligga till sig ännu ett decennium, utan som kan åvägbringas ganska snabbt, på samma gång som första kammaren genom att fatta detta beslut även i hög grad — låt vara icke i så hög grad, som om kammaren antagit motionen, men dock i mycket hög grad — bidrager till lindrande av det samvetstvång, som nu förefinnes tack vare den dogmatiska undervisningen i skolorna.

Därför, herr talman, ber jag att få yrka bifall till den inom utskottet avgivna reservationen, och således att »riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, att den nya normalplanen för folkskolor må erhålla sådan avfattning, att undervisningen i kristendom kommer att grundas huvudsakligen på bibeln eller i särskilda läseböcker sammanförda bibeltexter utan användande av dogmatiska läro- eller läxböcker».

Herr Hammarskjöld: När denna fråga sist låg före till behandling inom denna kammare, blev den så grundligt genomdebatterad, att jag icke trodde det vara lämpligt eller behöfligt att nu upptaga den till en förnyad diskussion, som säkerligen icke skulle bliva annat än i huvudsak ett upprepan- de av vad som den gången sades.

Jag skall därför inskränka mig till att med hänvisning till vad utskottet anfört hemställa om bifall till utskottets hemställan.

Herr Gelin: Jag har begärt ordet endast för att föra fram några av de erfarenheter, som jag under min mer än 30-åriga verksamhet såsom lärare vid folkskola gjort rörande kristendomsundervisningen. Jag har därunder särskilt gjort en oangenäm erfarenhet, men jag har också en av mera glädjande natur att nämna. Då det gäller undervisningen med katekes som underlag, har jag kommit till den nedslående erfarenheten, att den icke lämnar en verklig kristendoms-kunskap, såsom många påstår. Det beror naturligtvis därpå, att den är av så abstrakt natur, att barnen hava svårt att fatta den. Redan på de första bladen av katekesen finner man läro- och trossatser, som äro

*Om ändrade
bestämmelser
rörande
kristendoms-
undervisningen
i folkskolan.*
(Forts.)

Om ändrade
bestämmelser
rörande
kristendoms-
undervisningen
i folkskolan.

(Forts.)

mycket svåra att fatta för barnen, och det gäller då naturligtvis för läraren att söka genom förklaringar, frågor och svar, göra innebörden därav tillgänglig för dem. Och när man på detta sätt sökt flera gånger om förklara saken, så finner man, att det blott blivit ett virrvarr i barnens sinnen. Det är ungefär, som när man låter en trycksida gå genom rotationspressen tre å fyra gånger. Med dessa förberedande åtgärder måste barnen sedan taga uppgifterna såsom hemläxa, och det återstår naturligtvis icke annat, än att de få lära sig dem ordagrant utantill. Vid förhör finner man, att en del barn lärt sig detta ganska bra. En del, som äro medelmåttigt eller något mindre begåvade, hava naturligtvis med mycket arbete och mycken möda lärt sig uppgiften något så när till lärarens belåtenhet. Men så kommer en tredjedel av lärjungarna, som hava en ännu ringare begåvning: de hava arbetat mycket och tråget, men kunna i alla fall ej reda sig ordentligt. De få förebråelser av läraren, de få sitta kvar, och allt detta har till följd, att kristendomslektionerna för dem bliva mindre angenäma.

Nu är det nog icke endast kunskapen, som det gäller. Den är visserligen viktig, men den är dock av mera underordnad beskaffenhet, då det gäller undervisningen i den kristna tros läran. Personligheten utgöres, som vi veta, ej endast av tankeförmåga, utan även av vilja och känsla, och kristendomens stora mål är väl företrädesvis att kunna förädlande inverka på de av själslivets förmögenheter som ge sig uttryck i viljan och känslan. Jag har under den långa tid, jag arbetat i skolan, funnit, att det är så få moment, som barnen kunna på ett levande sätt tillägna sig, att de nästan försvinna i det stora omfång, som undervisningen nu har, men dessa intryck, få som de äro, som barnen på det sätt, som nämnts, kunna få som en levande egendom, urvattnas genom läx- och utanläsningen, så att även i detta hänseende resultatet blir nästan intet, åtminstone mycket ringa. Om denna åsikt är jag ej ensam, och erfarenheten har ej vilselett mig, ty många framstående pedagoger och prästmän ha funnit alldeles samma erfarenheter och givit uttryck åt samma förhållanden i tal och skrift.

Jag tar mig friheten att uppläsa några uttalanden av biskop Agardh, som på sin tid skrev: »Verkningen av utanläsningen på lärjungarnes sinne är i min tanke högst fördärlig. För det första är det en plåga för lärjungen, som därigenom får motvilja för kristendomen redan från början såsom sin svåraste läxa. För det andra profaneras och ohelgas kristendomen genom det tanklösa uppreparandet. För det tredje tränga kristendomens höga läror därigenom varken till hjärtat eller förståndet. För att kunna oförhindrat upprepa stycket från början till slut nödgas lärjungarna fästa sig framför allt vid ordet, ljuden. Så snart de glömt ett stycke, stanna de tvärt av. Läraren har sin roll att framsäga, barnen sin. — — — Vilken ofantlig förspillning av tid för det beklagliga ändamålet att förvandla kristendomens

höga lärar till tanklösa utanläxor. Jag anser utanläsning av kristendomskunskapen vara den största bristen i vår folkundervisning» o. s. v.

Jag skall nu till sist be att med ett par ord få nämna något om den andra erfarenheten. Vi undervisa, som bekant är, ej endast efter katekesen, utan även med ledning av bibeln själv. Därvid har man förnummit, huru barnen intresseras av de enkla bibliska berättelserna, huru de ryckas med och utvecklas både till förståndet och till viljan och känslan. Jag har särskilt givit akt på, hurusom, när det gäller t. ex. att klarlägga för barnen lagens andra bud: »Du skall älska din nästa såsom dig själv», de nästan sluka innehållet i berättelsen om den barmhärtige samariten. De ha fått en klar uppfattning av vilken som är nästan och ett sådant behov av att mot denne förhålla sig på det sätt, som samariten gjorde. Så skulle jag kunna framhålla om det mera abstrakta begreppet *tro*, hurusom barnen genom berättelsen om den kananeiska kvinnan, som genom sin enträgna bön om hjälp fick det omdömet av den store mästaren, att »han icke funnit sådan tro i Israel», fått trosbegreppet tillgängligt för sig, och det på ett sätt, som utvecklat både förståndet, viljan och känslan. På samma sätt är det i fråga om begreppen *synd* och *änger* i berättelsen om den förlorade sonen. Jag har sålunda den känslan, att om man omlade kristendomsundervisningen så, att den huvudsakligast komme att omedelbart vila på bibelns egen framställning, ett mycket bättre förhållande i fråga om den kristliga och sedliga utvecklingen bland vårt folk skulle inträda, och man i många hänseenden icke skulle behöva klaga över ungdomens förvildning och det sedliga förfallet. Det är ett ganska stort ansvar, som vilar på oss allesamman, huru kristendomsundervisningen bedrives och som bör mana oss att meddela dessa barn en undervisning, som de kunna mottaga, ge dem en näring, som kan föda den inre människan på det sättet, att den tillväxer i dygd och goda gärningar, och jag knyter till dessa mina ord den stora och livliga förhoppningen, att denna kammars högt ärade män i dag skola visa den medkänsla för de små rörande undervisningen i den kristna tron och världsåskådningen, att ett steg tages, som kan leda till ett gynnsamt resultat för dem själva, stat och kyrka.

Herr talman! Jag ber att få yrka bifall till reservationen.

Herr Bergqvist: Herr talman! Utskottets ärade ordförande har utan tvivel rätt däri, att det ej finnes något verkligt fog för att nu ånyo upprepa debatten om kristendomsundervisningen, när vi ha behandlat den frågan vid ett föregående tillfälle i år så grundligt, men jag kan ej avhålla mig från att i anledning av de två senaste talarnes yttranden säga några få ord.

Vad beträffar herr Olsson, så har jag mer och mer under hans

(Om ändrade
bestämmelser
rörande
kristendoms-
undervisningen
i folkskolan.
(Forts.)

*Om ändrade
bestämmelser
rörande
kristendoms-
undervisningen
i folkskolan.*

(Forts.)

anföranden i denna fråga inom kammaren såväl i år som förut fått det bestämda intrycket, att han ej riktigt känner till, hur kristendomsundervisningen numera i våra folkskolor bedrives, ty av hans yttranden synes det framgå, som om man vid denna undervisning helt och hållet skulle se bort från bibelordet och i densamma icke upptaga något ur den heliga skrift. Han har också här anfört ett citat ifrån en fängelsepredikants uttalande, som synes gå i samma riktning. Det frågades där bland annat: »Hur många är det, som ha läst Jesu bergspredikan?» Jag tror mig kunna säga, att det skall finnas få folkskolor i närvarande tid, där man ej har genomgått Jesu bergspredikan och icke blott denna utan stora partier av Nya testamentets skrifter.

Vad herr Gelin beträffar, så återopade han en 30-årig erfarenhet inom folkskolan och i dess arbete, och jag vill skänka min respekt och mitt erkännande åt denna hans erfarenhet och det arbete han på området nedlagt, men jag undrar ändå, om icke herr Gelins erfarenhet har ett alltför begränsat omfång för att han på grund av denna skall kunna uttala några allmängiltiga satser om kristendomsundervisningen i våra folkskolor. Jag har visserligen ej fullt så lång erfarenhet av kristendomsundervisningen i vårt land, men jag har däremot en betydligt vidsträcktare erfarenhet än herr Gelin. Jag har varit kyrkonerde på en plats, där jag har haft att undervisa i den kristna tros- och sedeläran på tre olika språk i konfirmationsskolan, och jag har dessutom hållit omkring etthundra visitationer i olika församlingar och därvid varit i tillfälle att någorlunda bilda mig ett omdöme om den nivå, varpå kristendomsundervisningen står i ett stort antal skolor i vårt land, och med stöd av denna erfarenhet kan jag vitsorda, att barnen ha fått det mesta för vilja och känsla, där de på samma gång fått det mesta möjliga för sitt förstånd. När man kommer till de trakter, där man söker driva en verksam undervisning i vår katekes — vilken vi visserligen erkänna icke vara fullt lämplig för vår tid — så gör man den erfarenheten, att både det största intresset, del gladaste modet och den bästa behållningen för barnen är tillfinnandes. Det är sant, att barnet uti katekesen, i synnerhet sådan den föreligger uti den nuvarande utvecklingen av Luthers lilla katekes, möter abstrakta trossatser, men läraren skall göra dessa levande för barnen genom att ställa dem i belysning av bibelordet. Herr Gelin har så sant anmärkt, att vill man undervisa om tron, så har man en god utgångspunkt i berättelsen om den kananeiska kvinnan, och vill man undervisa om synden, så har man en god utgångspunkt i berättelsen om den förlorade sonen. Men det kan väl icke vara någon verkligt intresserad och dugande lärare, som, när han undervisar i den kristna tros- och sedeläran, försummar att sätta de kristliga begreppen i belysning av dylika bibliska berättelser och liknelser. Jag tänker, att herr Gelin själv sökt göra det, och jag vet av egen erfarenhet, att lärarne i våra folkskolor söka göra det i möjligaste mån. Herr Gelin framhöll, att katekesen kan bli skad-

lig för det kristliga troslivet, särskilt hos de svagare begåvade barnen, därför, att dessa, då de icke kunna väl redogöra för sina stycken, erhålla förebräelser av läraren och få sitta kvar. Ja, men är det ej en föråldrad metod att låta barnen få uppbara förebräelser och sitta kvar därför, att de ej kunna ordagrant upprepa ett katekesstycke? Den lärare, som handlar så, anser jag stå på en föråldrad ståndpunkt, och han behöver själv reformeras i sin undervisning.

Barnet behöver uppbyggelse under kristendomstimmarna, däri instämmer jag av fullaste hjärta med reservanterna och med andra kammarens utskott, men även detta senare har haft en känsla av, att det är ej nog med, att barnet erhåller uppbyggelse vid kristendomsundervisningen, utan det behöver också något för sitt förstånd. Det behöver en behållning i form av kunskap. Andra kammarens tillfälliga utskott har också framhållit, att barnet behöver få kännedom om grunddragen i kyrkans trosbekännelse, men när det gäller sättet att meddela denna kunskap då stapplar utskottet på målet. Det heter, att den skall insättas i det historiska sammanhanget. Ja, det är rätt, att den insättes i sitt historiska sammanhang, men vår kyrka och vårt folk är ett folk med en viss bestämd konfession, och det är väl icke ur vägen, att barnet får veta, att vi inom det svenska folket och i den svenska kyrkan tro och bekänna det, som denna trosbekännelse lär oss.

Jag vill giva full rätt åt de ärade reservanterna därutinnan, att bibelordet bör komma till riklig användning i kristendomsundervisningen, men jag kan ej följa dem så långt, att man skall uteslutande taga bibeln till lärobok eller ens läseböcker, som utgöra utdrag ur den heliga skrift. Det är lika orimligt med detta, som om någon ville undervisa i geografi genom att föra barnen omkring och visa dem de olika platserna. Det är ett för stort område, man kan ej hinna med det. Man måste gå till kartan med dem för att de skola få en översikt av geografien. Så är det också i fråga om kristendomsundervisningen. Bibeln är en skön och härlig bok, ett land med vackra nejder, ja med de vackraste och fagraste utsikter i andligt avseende, men den är för vidlyftig. Man kan ej gå igenom allt detta. Därför måste man så att säga ställa barnen inför »kartan», inför sammanfattningen av bibelns rika innehåll.

För min del är jag fullt övertygad om, att avskaffandet av varje lärobok i den kristna tros- och sedeläran skulle vara ett avsteg, som komme att hämna sig. Min erfarenhet är den, att den kristliga karaktären hos folket och den sedliga styrkan står högst, där man har den fasta insikten i kristendomens grundsanningar, och ej tror jag, att man höjer folket i religiöst och sedligt avseende genom att taga bort det momentet i kristendomsundervisningen, som särskilt skall tilltala barnens intellekt, barnens förstånd. Jag ber att få vädja till kammaren, när den går till beslut i denna fråga, att den må tänka efter, vad kristendoms-

*Om ändrade
bestämmelser
rörande
kristendoms-
undervisningen
i folkskolan.
(Forts.)*

Om ändrade bestämmelser rörande kristendomsundervisningen i folkskolan.

undervisningen i vårt land trots alla sina brister dock haft för frukter.

Det var någon, som i föregående debatt antydde, att katekesen skulle vara en orsak till de sedliga förvimmelserna bland vår ungdom. Den insinuationen tillbakavisar jag på det bestämdaste. Den saknar varje grund i verkligheten. Orsakerna härtill äro helt andra. Katekesen har fått skuld för mycket, men sannernligen man med någon fog kan giva den ens i dess nuvarande bristfälliga form skulden till de sedliga förvimmelser, som framträtt bland vårt lands ungdom. Vi behöva en omarbetad lärobok, en lärobok, som bättre anpassar sig efter barnens utvecklingsståndpunkt och fattningsförmåga, det är jag den förste att erkänna, men, mina herrar, det pågår ett akiningsvärt arbete i det stycket, och det förefaller mig, som om vi icke böra föregripa detta arbete utan låta dem, som ha den saken om hand, göra det i lugn och ro. Det har på sista tiden framkommit mycket lovande försök till läroböcker i den kristna tros- och sedeläran, och min fasta förhoppning och övertygelse är också, att den dag skall komma, när vi kunna lägga fram en lärobok, som vi skola kunna samla oss omkring, och som vi skola finna vara en värdig och god grundval för kristendomsundervisningen i våra folkskolor.

Jag ber, herr talman, att få yrka bifall till utskottets förslag.

Herr Olsson, Oscar: Biskop Bergqvist talade om en lärare, som stod på en något föräldrad ståndpunkt. De orden tycker jag få en viss tillämpning med avseende å vad han yttrade så skarpt mot att taga bort läroböckerna. Han fäste uppmärksamheten på, att den frågan har varit på tal här en gång förut. Visserligen, men den frågan gäller det ej i dag. Om han läser reservationen så skall han där finna, att jag har nödgats erkänna, att andra kammarens beslut icke avsett att slopa alla läroböcker. Den saken kunna vi sålunda lämna åsido. Vidare var ett av de bärande momenten för bifallsyrkandet till utskottets förslag, att eftersom vi ha en viss konfession, så är det ej ur vägen, att barnen få upplysning om vad vi tro och bekänna. Ja, jag fruktar verkligen, att också det är en något föräldrad ståndpunkt, åtminstone i pedagogiskt och religiöst avseende. Hur det kan vara i teologiskt, därom vågar jag ej yttra mig. Det är nämligen på det sättet, att pedagogikens representanter gång på gång ha påpekat, att det är fullkomligt ur vägen för de religiösa intressena, att trossatserna skola inpräntas som en barnens egen bekännelse. Läroverksrådet Johansson representerar den teologiska sakkunskapen i överstyrelsen, och han kan i sitt utlåtande ej nog starkt betona, hur alldeles bakvänt det är från religiös och pedagogisk synpunkt, att våra trosartiklar inpräntas som en barnens egen bekännelse, som de ej förstå och fatta.

Efter biskop Bergqvists förkrossande dom över min sakkun-

skap borde jag kanske vara förhindrad att ytterligare uttala mig i fråga om kristendomsundervisningens bedrivande och dess resultat. Beträffande min sakkunskap har jag emellertid ett gott stöd hos herr Gelin, som ej precis kan skyllas för osakkunskap på detta område. Beträffande resultatet av denna utmärkta kristendomsundervisning, som biskopen så varmt talade om, kunde det nog finnas åtskilligt övrigt att önska. Man behöver visst ej göra den insinuation, som han gjorde, då han påstod att någon i förra debatten hade sagt, att det är kristendomsundervisningen, som varit orsak till, att det sedliga tillståndet är så uselt. Jag kommer ihåg, att jag sade, att kristendomsundervisningen, denna »utmärkta» undervisning, ej hade kunnat förhindra, att det sedliga tillståndet var så dåligt, som det av sedlighetsmotionärer här i riksdagen ett par år har påståtts vara. Kristendomsundervisningen är dock den undervisning, varpå det nedlägges den mesta kraften i folkskolan. Om något skulle hindra den sedliga urartningen, så skulle det väl vara denna. Det har visat sig, att kristendomsundervisningen, så som den hittills bedrivits, just ej har kunnat mycket uträtta, åtminstone om man får tro dessa herrar, som skrivit under sedlighetsmotionen, och den statistik, som även där förefanns.

Jag vill fästa uppmärksamheten på en sak till. Andra kammarens ledamöter torde ha sina barn i folkskolan i betydligt större utsträckning än första kammarens ledamöter. Jag skulle därför med fog kunna säga, att denna fråga angår de folklager, för vilka andra kammarens ledamöter äro representanter, mera direkt än vår kammarens ledamöter, och jag skulle också kanske kunna säga, att därför, när den kammarens representanter, som i allmänhet ha sina barn i folkskolan, med så pass stor majoritet ha uttalat sig i frågan, så kunde möjligen en viss hänsyn till denna andrakammarståndpunkt komma i fråga även i denna kammare. Jag förstår nog, att det finnes en och annan, som anser, att en del av dessa representanter komma från mera förvillade bygder och icke precis representera de »oförvillade» sinnena i de »oförvillade» bygderna, men jag undrar, om vi ej få ha så pass stor respekt för dessa folkrepresentanters ansvarskänsla och även erfarenhet på detta område, att vi dock i någon mån böra låta vår ståndpunkt i frågan präglas av en viss hänsyn till dem. Således, jag kan ej inse, att det kommit fram några skäl i debatten, som tala emot, att andra kammaren har haft synnerligen bärande skäl för sitt beslut, och följaktligen, herr talman, kan jag ej frångå mitt yrkande, utan yrkar fortfarande bifall till reservationen.

Herr Meurling: Herr talman, mina herrar! Här har medgivits, att det kan behövas en lärobok, men, har det sagts, den bör ej vara dogmatisk. Jag förstår ej, huru en lärobok i religion skall kunna givas, som ej är dogmatisk, ty antingen skall den väl säga, att det finnes en Gud, och då är detta en dogm, eller ock

*Om ändrade
bestämmelser
rörande
kristendoms-
undervisningen
i folkskolan.*

(Forts.)

Om ändrade
bestämmelser
rörande
kristendoms-
undervisningen
i folkskolan.

(Forts.)

att det ej finnes en Gud, och då är också det en dogm. Jag vet ej heller, hur man skall kunna uppleta ett enda bibelställe, som kan läsas utan att däri förekommer någon av kristendomens dogmer. En lärare här har uttalat sig om de erfarenheter, som han haft under 30 år. Jag har undervisat barn i över 40 år, men jag har gjort en alldeles motsatt erfarenhet, och det synes mig, att om undervisningen är sådan, att den väcker olust och leda hos barnen samt främjar själlös utanläsning, så är det en anklagelse mot de lärare, som undervisa på det sättet, och mot de seminarier, som utbilda lärare till att undervisa på det sättet. Jag har tänkt, att lärarne numera ej stå på samma ståndpunkt, som de gjorde på biskop Agardhs tid.

Vad sedan frukterna av kristendomsundervisningen beträffar så synes det mig vara hårt, om man fordrar, att denna undervisning skall kunna hindra allt vad dåligt och eländigt heter. Seminarieundervisningen har ju ej kunnat hindra, att det ännu finnes dåliga lärare.

Fruktur kunna finnas flera än man tror och vet. Jag kom att tänka på en dylik. Jag vet ej, vad författaren Fröding satte för värde på den kristendomsundervisning han fått, men när han låg på sitt yttersta så förmälte tidningarna, att han hördes bedja: »O Jesu Krist, min frälserman, allenast du mig hjälpa kan.» Det innehöll ju en dogm. Det var ej taget ordagrant ur bibeln, och innehöll på samma gång en bekännelse, men man har det intrycket, att denna hans reminiscens av vad han i minnet lärt från sin kristendomsundervisning, den hade värde för honom åtminstone i den stunden. Jag tror, att svenska folket önskar, att deras barn i skolan skall få inhämta en sådan kunskap även i minnet, som kan ha värde för dem jämväl i deras sista stunder på jorden. Jag ber att få yrka bifall till utskottets förslag.

Herr Alexanderson: Jag hade visserligen icke tänkt blanda mig i denna debatt. Men det föreföll mig framgå av herr Bergqvists anförande, att man från den sidan skulle missförstå vad man från den andra sidan avser med sitt i detta ämne framställda yrkande. Biskop Bergqvist framhöll med styrka kravet på, att i kristendomsundervisningen skall man också tala till barnets *förstånd*. Det skall bibringas kunskap och insikt, man skall ej blott tala till dess känsla; det skall visa sig, att på detta sätt ett mera bestående resultat uppnås. Men jag tror, att vi alla med honom äro fullkomligt ense om detta, att det skall meddelas ett kunskapsmaterial, och att man skall tala jämväl till barnens förstånd.

Men en helt annan fråga är vilken *den rätta vägen* till ett verkligt begripande är, och det är i det fallet vi skilja oss åt. Den katekes, som för närvarande begagnas och som så länge har varit typisk för undervisningen på detta område, den har ju tidigare i mångt och mycket haft sina motsvarigheter inom alla möjliga andra läroområden, och det är visst icke blott på barnundervisningens lärostadium utan också inom t. ex. den rent ve-

tenskapliga undervisningen. Tar jag ett äldre arbete från min egen vetenskaps område, så finner jag, att förr i världen trodde man sig bäst bibringa läsaren en fast ökad kunskap genom att rada upp definition vid definition över de förekommande begrepp, med vilka man rörde sig. Numera har man allt mera gått ifrån detta system *därför*, att man funnit, att detta är icke den rätta vägen till ett verkligt reallt begripande av det föreliggande ämnet. Vi erinra oss alla från vår skoltid, och de som legat vid universiteten erinra sig och därifrån utan tvivel åtskilliga olika begreppsbestämningar, som kanske fastnat så i våra hjärnor, att vi kunna framrabbla dem utan fel ännu i dag. Jag »vet» t. ex. från filosofiundervisningen vid det universitet där jag studerat, att »lag är ett ändligt och oändligt väsendes i och för sig nödvändiga och konstanta bestämdhet, tänkt såsom reglerande det hos väsendet växlande och föränderliga och därmed reglerande väsendet i det hela». Jag vet, att det finnes ett begrepp »schema» liggande på gränsen mellan föreställning och begrepp. Om detta »vet» jag, tack vare den omsorg varmed det en gång präntats in i min hjärna, att det är »en oskillierande bildgrupp av med varandra sammanhängande och i varandra sammanflytande föreställningar i förening med en begynnande begrepps bildning.»

Men något *reallt begripande* av vad ett schema är eller vad lag är vinner jag ej på den vägen. Den där »grovlogiken», som man så mycket opererat med förr, den har icke den betydelse för just förståndets uppodlande, som man tillmätt densamma. Ett verkligt begripande vinnes i många fall mycket bättre — och allra helst på barnastadiet utan anlitande av denna dogmatiska form, varav tanken besväras och nedtynges så, att den fäster sig uteslutande vid formen i stället för vid saken.

Det är något dylikt, som jag menar att man måste förebrå den kristendomsundervisning, som har meddelats under inflytande av den nu använda katekesutvecklingen, och som man måste befara blir resultatet även av en »reformerad kristendomsundervisning» på basis dock fortfarande av en dogmatiserande lärobok. Biskop Bergqvist menade, att om herr Gelin hade begagnat den bibliska berättelsen i sammanhang med katekesutvecklingen så hade han nått det bästa resultat. Men min övertygelse är, att om man söker stödja det verkliga begripandet av t. ex. budet om kärleken till nästan, om vilket herr Gelin talade, med ett dogmatiskt utvecklande och inskräpande av de begrepp, som man lärt sig genom denna berättelse, så är det fara värt, att i själva verket det starka intrycket på både förstånd och känsla, som det enkla bibelordet hade, skulle långtifrån att befastas tvärt om bliva undanskymt och så att säga överdammat.

Jag skulle slutligen vilja vädja till de enskilda medlemmarna av denna kammare var för sig. Jag skulle vilja framställa den frågan, om det finnes en på tio av dem, som ej i dag eller förra gången, vi debatterade detta ämne, i något av klubbrummen eller korridorerna eller i detta rum enskilt råkat fälla ett uttryck i

*Om ändrade
bestämmelser
rörande
kristendoms-
undervisningen
i folkskolan.
(Forts.)*

Om ändrade
bestämmelser
rörande
kristendoms-
undervisningen
i folkskolan.

(Forts.)

den riktningen: »Ja, jag för min del får ju erkänna, att under min skoltid var det få saker jag hatade så som katekesen. Och för min egen del får jag erkänna, att jag har ej haft någon nytta därav». Ja, det är så gott som allas vår personliga erfarenhet. Skola vi då verkligen icke låta den gälla något gent emot de auktoritativa uttalanden från vissa kyrkans representanter, som vi här i dag liksom sist ha fått höra?

Herr Bergqvist: Herr Olsson sade, att striden nu icke står därom, huruvida det skall finnas läroböcker eller icke, ty enligt hans uppgift skall andra kammaren hava medgivit, att det skall finnas läroböcker, och reservanterna skola likaledes ha gått med på detta. Jag undrar om den uppgiften är alldeles riktig, ty när jag ser efter vad andra kammaren beslutit, så står det, att utskottet hemställt, att »andra kammaren för sin del beslutar, att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, att den nya normalplanen för folkskolor må erhålla sådan avfattning, att undervisningen i kristendom kommer att grundas huvudsakligen på bibeln eller i särskilda *läseböcker* sammanförda bibeltexter utan användande av dogmatiska läro- eller läxböcker», och därmed sammanstämmer också reservanternas hemställan i första kammaren. Jag undrar, om icke herr Olsson i hastigheten har läst »läroböcker» i stället för *läseböcker*.

Vad herr Alexanderson angår, så synes han vara så dogmatisk i sin uppfattning, att han icke kan tänka sig en omarbetning av den nuvarande katekesen på ett sådant sätt, att den får en annan form än den nuvarande, utan han tänker sig, att den måste i det oändliga ha en uppställning av »definition på definition», såsom herr Alexanderson uttryckte sig. Herr Alexanderson tog också upp exemplet om *kärleken till nästan* och sade, att det skulle bliva mycket bättre begripet, om man uteslutande hölle sig till bibelns ord och lämnade katekesen åsido, men det är dock åtskilliga frågor, som komma upp i samband med klargörande av begreppet kärleken till nästan. Om bibeln bjuder kärlek till nästan, så böra vi t. ex. också veta, vem vår nästa är. Det förekommer många sådana spörsmål i olika avseenden, vilka böra utvecklas i en lärobok. Herr Alexanderson hade åtskilliga citat. Det var förvånande, att han tog dessa från det område han gjorde. Det hade i detta sammanhang gjort bättre effekt, om han hade tagit dem från katekesen, eller också förhåller det sig så, att han läst en annan katekes än jag.

Herr Gelin: Det var ett uttalande från biskop Bergqvist, som jag måste inlägga en gensaga mot. Jag har sagt, att det förekommer, att man uppställer krav på, att ett barn, som ej kan sin katekesläxa, skall sitta kvar för att läsa på. Härtill genmälte han, att den lärare, som gör så, bör reformera sig själv. Jag skall be att få upplysa därom, att det är högst få lärare, om det ens finns en enda, som vilja göra detta självmant, utan de göra

det under trycket från vederbörande skolmyndigheter, som kräva, att man handlar på det sättet. Och jag ber att få meddela, att för åtskilliga år sedan måste en gosse sitta kvar i folkskolan ett helt år, helt enkelt därför att han icke kunde lära sig Luthers förklaring till tredje artikeln nöjaktigt utantill. Det var en skolrådsledamot, som var rektor vid ett läroverk, som åstadkom detta. I fråga om dogmatisk undervisning är det ju sådan, som man vill förskona barnen på ett lägre stadium ifrån. De bibliska berättelser, som handla om personer och framställa händelserna som inträffat, sasom i bibeln skett, äro för barnens hjärtan mottagligare. De ge näring åt den andliga människan, så att hon harmoniskt utvecklas. På ett högre stadium är ju dogmatisk undervisning på sin plats, och det är ingen, som nekar till det. Låt den framträda i forisättningskolan, i påbyggnaden på folkskolan och i den högre folkskolan samt framförallt i konfirmationsskolan. Då äga barnen förutsättningar att kunna utnyttja en undervisning av mer eller mindre dogmatisk art.

Om ändrade bestämmelser rörande kristendomsundervisningen i folkskolan.

(Forts.)

Herr Olsson, Oscar: Herr Bergqvist riktade den frågan till mig, huru jag har läst reservationen. Jag skall be att få påpeka, att där står, att undervisningen i kristendom skall grunda sig *huvudsakligen* på bibeln eller i särskilda läseböcker sammanträngda bibeltexter. Det är väl icke biskopens mening att undervisningen skall grunda sig huvudsakligen på andra läroböcker och mera i förbigående på bibeln, och då kan jag icke förstå, att saken icke är klart uttryckt.

Beträffande herr Bergqvists åsikt om katekesundervisningen såsom bästa sättet att klargöra begreppet kärleken till nästan, så tror jag, att det skulle vara intressant att höra, om man ginge omkring här i kammaren och frågade, om någon kunde svara med katekesens ord på frågan vilken som är min nästa. Jag misstänker, att resultatet icke skulle bli uppmuntrande, men jag tror, att var och en, som läst berättelsen om den barmhärtige samariten, skulle kunna ge ett tillfredsställande svar.

Herr Stadener: Jag önskar att uttala ett beklagande av, att man på en viss sida i denna debatt i riksdagen änyo använder samma taktik som vid ett föregående tillfälle. Man förebrår dem, som försvara en lärobok uti den kristna tros- och sedeläran, att de därmed också försvara den nu använda katekesen med dess fel och brister. Efter den debatt, som för ungefär en månad sedan ägde rum, kunde man läsa i pressen: »katekespluggen bevarat för framtiden genom första kammarens beslut». Jag vill inlägga min gensaga mot detta sätt att föra debatten. Ingen har mig veterligen under densamma tagit den nuvarande katekesen, dess framställningssätt och undervisningsmetod i försvar, utan alla ha vi uttryckt den livliga åstundån att erhålla, vad riksdagen år 1903 begärde, nämligen en sådan framställning av vad en kristen människa tänker om

*Om ändrade
bestämmelser
rörande
kristendoms-
undervisningen
i folkskolan.*

(Forts.)

Gud och människolivet, som, såsom riksdagen då uttryckte sig, tilltalar barnets både känsla och fantasi. Det är också detta, som utskottet begärt, att kammaren i dag skulle understryka.

För övrigt, mina herrar, man bör aldrig förivvla om en människa. Det intrycket fick jag, när jag i dag hörde herr Oscar Olsson yttra sig. Han hade för kort tid sedan en ståndpunkt, som syntes mig hopplös. Nu har han, enligt min mening, fått en bättre och sundare syn på tingen, och om vi giva honom tid att fortgå i denna utveckling, så torde det icke vara uteslutet, att han en annan riksdag återkallar, vad han föreslagit vid denna. Han sade vid förra tillfället, att läroböcker i kristendomsämnet över huvud taget icke behöfde förekomma. Nu däremot säger han, att läroböcker torde vara nödvändiga, men vilka? Ja, i varje fall icke de, som han kallar »dogmatiska» läroböcker. Vad han menar med detta har varit svårt för utskottet att förstå, och det är för mig också ganska dunkelt, men tills vidare få vi väl antaga, att han menar sådana läroböcker, som framställa den kristna tros- och sedeläran i den för barnen avpassade formen. Dessa äro skadliga och böra förbjudas. Däremot vill han i dag medgiva oss att använda en historisk framställning av kristendomen, en bok om dess förhistoria och urhistoria och, om jag fattade honom rätt, om den därpå följande kyrkohistorien. Det historiska förloppet får alltså framläggas, men det resultat, vartill förloppet hittills kommit och som nu föreligger, det en kristen människa *nu* tänker och tror om Gud och människolivet, det få vi icke meddela barnen. Är det någon rim och reson i detta? Man skulle alltså få berätta för barnen och skriva i läroböcker vad apostlarna tänkte, vad Augustinus och munkarna tänkte, vad Luther tänkte för 400 år sedan och vad pietisterna tänkte för 200 år sedan, men vad den evangeliska kristenheten *nu* tänker och tror, det skall man icke få säga barnen? Jag fattar icke den konsekvens, som ligger i detta. Jag förmodar fastmera, att motionären i denna kammare och reservanterna skola så småningom giva oss rätt däri, att en lärobok, en framställning av nutidens tro- och sedelära likavisst som av det historiska förloppet skall vara tillåten inom folkskolan. Jag ber att få yrka bifall till utskottets förslag.

Herr Hellberg: Herr talman! Jag beklagar, att jag icke varit i stånd att tåga. Jag ångrar nästan alltid efteråt, när jag har begärt ordet här i kammaren, ty jag vet hur lönlöst det är att här säga något. Men man är ju inte mer än människa!

När jag hörde avslutningen på herr Meurlings anförande, där han sökte göra gällande, att striden här egentligen gäller, om kristendomsundervisning skall finnas eller icke, så vill jag uttryckligt betona, att det gäller icke frågan. Utan striden står därom, huruvida kristendomsundervisningen skall väsentligen förbliva en katekesundervisning eller om den skall grunda sig på

bibeln. Nu har det från honom och hans meningsfränder vinkats om, att man icke skall ha den nuvarande katekesen, utan en bättre och tunnare ut katekesens dogmatiska innehåll så mycket som möjligt, såsom det säges från vissa håll. Alltid är emellertid omkvädet, att katekes det måste vi ha om än aldrig så litet, och jag tror, att om man än får aldrig så litet av katekes, så går det så med den, såsom med allt som är av ondo, att räcker man ett finger, så tas hela handen. Så länge katekesundervisningen bibehålles i någon form, så blir det katekesundervisning.

Det har framhållits som så nödvändigt, att man får en framställning av tros läran. Det är ju meningen att man skall giva barnen en historisk framställning av den, men vad som kräves är att de skola slippa ifrån den dogmatiska, mot vilken herr Olsson protesterade, visande det pedagogiskt oriktiga i att barnen inpiskas i vad de skola tro. Det torde för övrigt bli svårt att få enighet mellan katekesvännerna själva om det skulle gälla att fastställa en sådan ny lärobok som påyrkas. Men jag förstår, att det avgörande motivet för herrarna är just detta, att de unga själarna skola intvingas i kyrkans lärosystem, de skola inpackas i lärofack, skola förvandlas till ett slags andliga konserver. Och varför? Jo, därför att kyrkan är en mycket konserverande inrättning. Den som en gång kommit i en verkligt disciplinär ställning till kyrkan har överhuvud taget disciplinen i kroppen. Han har den rätta auktoritetstron för allt. Religionsundervisningen skall med andra ord bliva en slags militär inrättning, ett parallellinstitut till den allmänna värnplikten. Liksom denna gör medborgarna till stramdrillade soldater, skall religionsundervisningen göra dem till vad Bismarck kallade »strammgläubige Christen». Det är ett slags religiös militarism.

En sådan religionsundervisning är givet antikristlig. Kristendomens upphovsman var ingen religiös exercismästare. Han visste mycket väl, att den äkta, levande religiositeten aldrig kommenderas fram. Den åstadkommes genom en inre organisk utveckling, och denna främjas genom vädjan till det goda i människorna, till deras längtan efter fullkomlighet, efter gudomlighet. Herrarna tycka naturligtvis, att detta är sentimentalt och känslösamt. En norsk författare har en gång sagt: »att i kort, kattor och kontanter finnes det ingen sentimentalitet»; han kunde tillagt: och inte heller i politiker, när det gäller politiska intressen. Det finns emellertid ett betänkligt fel vid denna konsekvent disciplinära metod som herrarna vilja ha genomförd i religionsundervisningen: den misslyckas. Det är det »aber», att själarna kunna ändå till sist aldrig tvingas. Herrarna kunna med alla medel, all katekes i världen icke förhindra, att de unga, barnen fatta vedervilja och avsky för katekesen och kyrkan, kanske också för samhället. Det är där det klickar. Och den metod, som medför det resultat, att vedervilja uppstår mot religionen, måste vara oriktig. Därigenom följer nämligen lätt en förslappning av de sedliga och religiösa motvikterna hos männi-

*Om ändrade
bestämmelser
rörande
Kristendoms-
undervisningen
i folkskolan.*
(Forts.)

Om ändrade
bestämmelser
rörande
kristendoms-
undervisningen
i folkskolan.

(Forts.)

skan. Tro herrarna verkligen — för att nämna ett klassiskt namn i denna fråga — att en man som Curry Treffenberg, om vars konservatism väl ingen tvivlar, hade kämpat så energiskt mot katekesen som han gjorde, därest han hade trott, att den verkligen hade ett konservativt värde. Herrarna kunna vara förvissade om, att han icke hade gjort det. —

Jag har icke mer att tillägga. Jag beklagar än en gång att jag icke varit människa att tiga vid detta tillfälle. Jag har intet yrkande.

Herr Olsson, Oscar: Herr Stadener beklagade sig över det sätt, varpå vi uppfatta varandra i debatten. Det är rätt länge sedan jag bekymrade mig om herr Stadeners sätt att uppfatta och citera mig. Därför att jag gång på gång tolererat det sätt, varpå han gjort detta, har han emellertid fortsatt därmed, och jag måste nu i någon liten mån belysa hans stridssätt. Han är ju så angelägen att belysa andras stridssätt från sin höga nivå. Jag ber att få fästa uppmärksamheten på det sätt, varpå herr Stadener sista gången, vi debatterade denna fråga, citerade mig. Han påstod, att jag sagt, att jag ville ha undervisningen koncentrerad till de två buden: »Du skall älska Gud över allting» och »Du skall älska din nästa som dig själv». »Punkt och slut och ingenting mer!» Jag brydde mig icke om att ta upp detta till bemötande, därför att det föreföll mig onödigt, men när detta stridssätt synes bliva en vana, tvingas jag, som sagt, att belysa arten därav. Det var visst inte »punkt och slut och ingenting mer», ty en mening längre ned fortsätter jag (utskottets utlåtande nr 7, sid. 9): »Detta buds innehåll och tillämpning bör man väl bäst — enligt kristen åskådning — komma under fund med genom att i evangelierna taga del av Jesu eget liv och hans uttalanden.» Det var sålunda visst icke »punkt och slut och ingenting mer».

Herr Stadener tillät sig också påstå för kammaren, att jag skulle ha sagt, att treenighetsläran »endast innehöll mystiska formler». Jag måste be att få korrigera detta »citat», genom att hänvisa till samma utskottsbetänkande, sid. 7. Herrarna se där, att jag sagt, att trons artiklar »för barnens uppfattningsförmåga» inte kan innehålla något annat än mystiska formler, varvid »barnens» t. o. m. är kursiverat. Det är ju någon skillnad på detta och det »citat» herr Stadener framlade.

I dag har herr Stadener tillåtit sig att söka kasta löje över mig för min, som han säger, vacklande ståndpunkt, då han påstår, att jag nu i dag anser läroböcker i kristendom nödvändiga, efter att förut ej ha ansett dem nödiga. Jag ber att få påpeka, att en framställning av den historiska utvecklingen i fråga om kristendomen ansåg jag även i den förra debatten vara nödvändig. De läroböcker, som jag ej då ansåg nödvändiga, anser jag ej heller nu vara nödvändiga. I min

reservation har jag nödgats ställa mig på samma standpunkt som andra kammaren gjort, men det är icke detsamma, när man nödgas gå med på en sak, som att man anser den vara nödvändig. Detta beträffande stridsättet, som jag sedan lämnar alldeles asida.

Beträffande det sakliga innehållet i herr Stadeners anförande, så utmynnar det i att den standpunkt, som jag står på, skulle betyda, att vi i folkskolan gärna få undervisa barnen om vad Luther tänkte, vad munkarna tänkte och vad helgonen tänkte, men icke om vad vi kristna nu tro och tänka. Såvitt jag har mig bekant, har jag aldrig velat avskära nutidens religiösa liv ur kristendomsundervisningen. Man har ingen anledning att påstå, att jag och övriga reservanter skulle vilja utelämna våra dagars kristendomundervisning. Men vad jag och övriga reservanter opponera oss mot, det är kort och gott, att en nyteologisk katekes skulle få komma i stället för den nuvarande, då denna avskaffas. Precis det! Därför har jag ansett mig icke på något sätt hava gjort mig skyldig till någon motsägelse mot vad jag sade förra gången. Jag har icke övergivit min standpunkt i motionen, och den överensstämmer med mitt anförande i förra debatten.

Jag har gått till detta arbete i skolans tjänst, och, som jag tror, i religionens tjänst med alltför mycket allvar, för att jag skulle hur länge som helst kunna tolerera, att man genom oriktiga citat söker kasta ett alldeles oförtjänt skimmer av löje över detta arbete, och därför har jag nödgats i någon liten mån belysa dessa.

*Om ändrade
bestämmelser
rörande
kristendoms-
undervisningen
i folkskolan.*

(Forts.)

Herr Stadener: Herr talman! Jag anser det icke tjäna någonting till att ingå på den skrifforskning i riksdagens protokoll, som den siste ärade talaren syntes vilja inleda. Jag vill i stället uttrycka min förmodan för att icke säga förvisning, att han och jag skola på lämpligare sätt kunna göra upp det lilla missförstånd, som här synes hava uppstått. Större uppmärksamhet synes mig den omständighet förtjäna, att jag knappast hunnit sluta mitt förra anförande, förrän en ärad talare i kammaren på nytt använde just det sätt att motivera, vars riktighet jag nyss bestridit, och på nytt påstod, att från den sida, som jag under denna debatt tillhört, åstundar och eftersträvar man att i enlighet med den gamla katekesmetodens sätt »exercera och kommendera människornas själar». Det finns ju ingen annan utväg än att ånyo till den verkan det hava kan häremot inlägga en gensaga och ånyo hävda, att så förhåller det sig icke alls. I denna del misstager sig den ärade talaren. Det är icke fråga om att åstadkomma någon tvångsmetod i detta mer än i andra läroämnen, utan det är fråga om just vad han sade vara det eftersträfvansvärda. Det är fråga om att finna det psykologiskt riktiga sätt, för vilket kristendomens uppfattning av Gud och människolivet kan göras tillgänglig för barnen.

Om ändrade
bestämmelser
rörande
kristendoms-
undervisningen
i folkskolan.

(Forts.)

Det är detta som frågan gäller och det målet sträva vi att nå så gott vi kunna och snarast möjligt.

Det är herrarna bekant att på läroböckernas område har det under de sista åren pågått en mycket ivrig produktion inom så gott som alla ämnen, och att en stor del av denna verksamhet har orsakats av den omläggning i betraktelsesättet rörande naturen och dess lagar samt världsförloppet, vilken ägt rum under den nu levande generationens tid. Man har nödgats skriva om snart sagt alla läroböcker för att få denna nya natur- och världs-
askådning inarbetad i den framställning, man ger åt barnen. Det är, mina herrar, uppenbart att kristendomsundervisningen och dess läroböcker icke kunna undgå att beröras av detta ändrade sakläge. Men de, som här förfäktat satsen: »inga läroböcker utan återgång till bibeln», de avskära för kristendomsämnets del möjligheten att finna sig till rätta med denna uppfattning av naturen och världslöppet, vilken vi moderna människor nu omfatta, och som ingen av oss kan frigöra sig från. De säga, att vad kristendomsämnet angår, skall det absoluta stillaståndet vara lag. Där får ingen utveckling försiggå, där skall man fasthålla åskådningar, som alla andra läroämnen övergivit, utan att något som helst försök får göras i syfte att bringa samförstånd mellan kristendomen och den moderna människans sätt att känna och tänka. Härigenom dömer man kristendomsämnet till stagnation och man gör det till ett isolerat läroämne, som icke befinner sig i något organiskt samband med skolans övriga ämnen.

Nu invända herrarna tilläventyrs, att bibeln måtte väl i detta stycke liksom i annat vara tillfredsställande. Mina herrar! Bibeln är för mig en bok, där jag söker och finner den religiösa ledning, jag behöver för min vandring i världen. Men om jag frågar, hur bibeln talar och tänker ur den synpunkt, jag nu antytt, nämligen sättet att betrakta naturen och dess lagar, världslöppet och historien, måste jag, sanningen till ära, medgiva, att den står på en långt ålderdomligare ståndpunkt än den, herrarna och jag i dag intaga. Om jag nu sätter i barnens händer denna bok, den heliga skrift, och å andra sidan utan någon förmedling en modern lärobok, exempelvis i naturlära, är det uppenbart, att jag kastar barnen in i en förr eller senare ödesdiger nödvändighet att välja, i ett val, där förmågan att skilja mellan bibelns religiösa innehåll och dess naturbetraktelser icke förefinnes, i ett val, som följaktligen i otaliga fall slutar därmed att man väljer den moderna naturläran och låter bibeln fara. Det är därför nödvändigt att åstadkomma en brygga mellan den heliga skrift och de kunskaper, som i andra ämnen bjudas barnen. Detta är en sådan nödvändighet, att om det försmmas, kan icke utgången bli någon annan än att kristendomsämnet kommer i en allt svårare motsättning i förhållande till andra skolämnen, och att detsamma såsom till synes förordande en övergiven natur- och världsteori till sist icke längre kan tillerkännas plats inom

folkskolan. Slutet på den väg, reservanterna tillträda, blir ofrånkomligt kristendomsämnets avskaffande ur folkskolan. Och dit vill jag, mina herrar, *icke* komma.

Jag har härmed försökt i någon mån uttrycka vad som bör vara själen och nerven i strävandet efter en ny lärobok, då det gäller den kristna tros- och sedeläran. Undan för undan måste i detta ämne som i andra nya läroböcker utarbetas. Men intet vore skadligare än att förbjuda denna livsprocess och införa den döda stagnationen.

Jag ber, herr talman, att få tillstyrka utskottets förslag.

Sedan överläggningen ansetts härmed slutad, gjorde herr vice talmannen, som övertagit ledningen av kammarens förhandlingar, i enlighet med de yrkanden, som under överläggningen förekommit, propositioner, först på bifall till vad utskottet i nu föredragna utlåtande hemställt samt vidare därpå att kammaren skulle avslå utskottets hemställan och antaga det förslag, som innefattades i den vid utlåtandet fogade reservation; och förklarade herr vice talmannen sig anse den senare propositionen vara med övervägande ja besvarad.

Votering begärdes, i anledning varav uppsattes, justerades och anslogs en omröstningsproposition av följande lydelse:

Den, som avslår vad första kammarens första tillfälliga utskott hemställt i sitt utlåtande nr 13 och antager det förslag, som innefattas i den vid utlåtandet fogade reservation, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, bifalles utskottets hemställan.

Vid slutet av den häröver anställda omröstningen befunnos rösterna hava utfallit sålunda:

Ja — 46;

Nej — 69.

Vid förnyad föredragning av första kammarens första tillfälliga utskotts den 12 och 14 innevarande maj bordlagda utlåtande nr 14, i anledning av andra kammarens beslut i fråga om skrivelse till Kungl. Maj:t angående åtgärder för ordnande och framtida förvaring av kommunala arkivalier, biföll första kammaren vad utskottet i detta utlåtande hemställt.

*Om ändrade
bestämmelser
rörande
kristendoms-
undervisningen
i folkskolan.
(Forts.)*

Vid ånyo skedd föredragning av första kammarens andra tillfälliga utskotts den 12 och 14 i denna månad bordlagda utlåtande nr 12, i anledning av andra kammarens beslut rörande väckt motion om skrivelse till Kungl. Maj:t angående åtgärder till skydd mot olycksfall under tjänstgöring för den med växlingsarbete sysselsatta järnvägspersonalen, biföll första kammaren vad utskottet i detta utlåtande hemställt.

Anmälades och bordlades

statsutskottets utlåtanden:

nr 91, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående särskild ersättning till vissa flottan tilldelade värnpliktiga under mobiliseringstjänstgöring;

nr 92, i anledning av väckt motion om särskild ersättning till vissa för undergående av reservbefälsutbildning inkallade värnpliktiga;

nr 94, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag till främjande av nykterhet och motarbetande av dryckenskapens följder jämte en i ämnet väckt motion; och

nr 95, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anordnande av elektrisk belysning och drivkraft vid statens vårdanstalt för alkoholister å Venngarn m. m.;

lagutskottets utlåtanden:

nr 36, i anledning av väckt motion om ändrad lagstiftning rörande bevisning inför rätta; och

nr 41, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om eftergift vid krig eller krigsfara från vissa bestämmelser om arbetstid för minderåriga och kvinnor; ävensom

jordbruksutskottets utlåtanden:

nr 61, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till förordning om förekommande av överdriven avverkning å ungskog inom de delar av Västerbottens och Norrbottens län, som ej höra till lappmarken, ävensom en i ämnet väckt motion;

nr 62, i anledning av Kungl. Maj:ts propositioner nr 6 angående driftkostnader under år 1916 för statens domäner och nr 71 angående avlöningsstat för skogsstatens ordinarie personal m. m. ävensom två med anledning av sistnämnda proposition väckta motioner;

nr 64, i anledning av väckt motion om skrivelse till Kungl. Maj:t angående vidtagande av åtgärder för skyddande av de på rekognitionshemman och under bruk skatteköpta hemman befintliga och förutvarande åbors och lägenhetsinnehavares rättigheter m. m.;

nr 65, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående upplåtande av odlingslägenheter m. m. i trakterna ovan odlingsgränsen i Västerbottens och Norrbottens läns lappmarker; samt

nr 66, i anledning av väckta motioner om skrivelse till Kungl.

Maj:t angående överarbetning och revision av vattenrätts- och dikningslagstiftningskommittéernas förslag m. m.

Justerades tretton protokollsutdrag för denna dag, varefter kammarens sammanträde avslutades kl. 4,25 e. m.

In fidem
A. v. Krusenstjerna.
